

СЛОВО

Без мови немає нації!

Протвіми

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

28 (613), 14–20 липня 2011

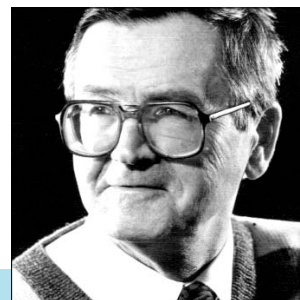

ЮРІЙ МУШКЕТИК: ЗАХИЩАЙТЕСЬ, УКРАЇНЦІ!

2–5

ІВАН ДЗЮБА: НАДІЯ — НАД УСЕ. ВІРА — НАД УСЕ

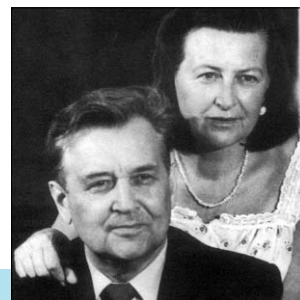
7

ЧАРІВНИЙ СВІТ ГАЛИНИ СЕВРУК

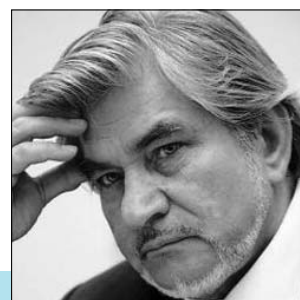
10

ВАЛЕНТИНА І ОЛЕСЬ — ПРОСТІР ЛЮБОВІ

12–13

КНИЖКОВІ НОВИНКИ

14–15

“Коротко, як діагноз” — цим костенківським рядком можемо означити подані тут максими із “Записок українського самашедшого” — книжки, що відкрила літературний 2011-й, викликала найбільший читацький інтерес, причина якого не лише в імені автора: уперше за двадцять років незалежності точно сформульовано й озвучено питання до суспільства, в якому “щось нуртує... шукає виходу і вдарає в глуху стіну”, а “самій Україні нема куди йти зі своєю правдою у світі”.

Чи відповіли ми на ці питання? Чи чуємо своїх письменників, які не мовчать? Чи стала нація на “лінійну оборону”, яку “тримають живі”?

Письменицькі публікації в сьогоднішньому числі “Слова Просвіти” є нашою спробою вийти на діалог “письменник-читач”: ми готові продовжити його на сторінках тижневика.

“Україна — це резервація для українців. Жоден українець не почуватись своїм у своїй державі. Він тут чужий самим фактом вживання своєї мови.

Але ж якщо мова — це Дім Буття, то чого ж ви мене виживаєте з мого власного дому?!”

“Я ніколи не дозволяв собі думати, що в Україні є п’ята колона. Але ж вона вже йде потоптом по моїй душі! Раніше ж принаймні ненависть до українців хоч якось камуфлювалася, а тепер тебе просто готові знищити: “Хотели свою незалежність? Вот вам!” Виїли Україну зсередини, як лисиця бік у спартанця, ще й дивуються — чого ж вона така скособошена? Чого кульгає в Європу, тримаючись за скривавлений бік? Всю обгризуть, як піраньї, і сипонуть врозтіч. Від України залишиться тільки скелет”.

“Триста років ходимо по колу. З чим прийшли у двадцяте століття, з тим вхо-

Ліна КОСТЕНКО: «ЙДЕМО ПО КОЛУ, ЯК СУМИРНІ КОНЯЧКИ В ТОПЧАКУ ІСТОРІЇ»

димо і в двадцять перше. І жах не в тому, що щось зміниться, — жах у тому, що все може залишитися так само”.

“Культивується порно, приблатняк, матерщина. У нас тепер така свобода, наче сміттепровід прорвало. Свобода хамства, свобода невігластва, свобода ненависті до України. Все, що є нищого й зловорожого, вигрівається під сонцем нашої демократії. Україною правлять люди, які її не люблять і яка їм чужа.

Що це? Плебейство, чорна діра свідомості? Наша нездатність побудувати свою державу? Виснаження нації до цілковитої втрати життєвих сил? Чи, може, це просто Страшна помста імперії — хотіли свою державу — маєте. Ось вам ваша культура, ось вам ваша свобода. Ось вам Троянський кінь, з нього повискакують усі ті парторги й комсорги, райкомівці і обкомівці, і директори військово-промислового комплексу. Вони й очолять вашу державу, вони її і розвалять.

Вічна парадигма історії: за свободу борються одні, а до влади приходять інші. І тоді настає лукава, найпідступніша форма несвободи, одягнута в національну символіку, зацитькана національним пафосом, вдєкорована атрибутами демократії”.

“Вернадський казав: “Треба мислити глобально, а діяти локально”. А ми й не мислимо, і не діємо. Ні локально, ані гло-

бально. Ми рефлектуюмо. Нас обзивають націоналістами, націонал-патріотами. А де ж та нація, де патріоти? Цю ж націю вже фактично здали в історичний хоспіс. Хтось її ще провідусь, а в більшості вже відсахнулись. Вона безнадійно хвора, вона так довго вмирає, декому вже й навкучило, тільки що не кажуть у голос: “Умираючи, умирай!”

Поки у нас лопотіли про виклики часу, час таки нас викликав. А ми не готові. Ми ніколи ні до чого не готові.

У нас на кожну проблему можна лягти й заснути. Прокинутись через сто років — а вона та сама.

Йдемо по колу, як сумирні конячки в топчаку історії, б’ючи у тій самій ступі ту ж саму олію.

Ми думаємо, що це у нас шляхетна толерантність, а це у нас воляче терпіння”.

“Ось вони й вирости — перше покоління нашої Незалежності.

Ми, які вчора були молодими, ми вже забуксували. Ось молоді. Вони йдуть, побравшись за руки, і скандують. Їх справді багато і їх не подолати. Вони вільні й розкуті. У них обличчя не зсудомлені болем подвижництва. Вони безстрашно йдуть на ту ж стіну, на яку йшли ми. Але ми об неї розбилися, а перед ними вона розступиться.

Я дивлюся на них очима своєї молодості і впізнаю”.

Юрій МУШКЕТИК: УКРАЇНА НАД ПРІРВОЮ?

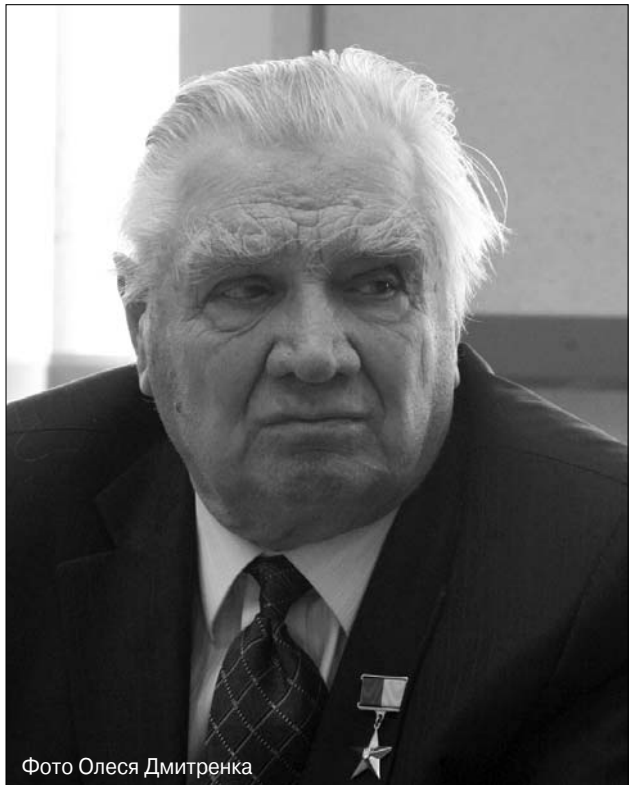

Фото Олеса Дмитренка

Тож захищаймося, українці! Стіймо твердо на своїй землі, не даймо зіпхнути себе до прірви!

Сьогодні Україна переживає чи не найважчі для себе часи, новий, мабуть чи не найбільший, акт російської імперської агресії. Сучасна Росія оголосила себе наступницею царської Росії, про яку Сталін сказав: “По суті справи гітлерівський режим є копією того реакційного режиму, що існував у Росії за царату”. Про це згідно киває двома головами орел-герб. Московські ідеологи, вчені-псевдовчені лізуть у саму душу, в серце України.

Ось вам найновіші приклади: московські попи безкарно захоплюють давню українську святиню Десятинну церкву, кажучи, що “это наше русское наследие”. Десятинна церква збудована київським князем Володимиром Великим 989—996 рр., а Москва вперше згадується як населений пункт (село) 1147-го. Це якби прадід сказав, що він є “наследником” правнука. Сьогодні в Москві проголошено “наследієм” Пересопницьке євангеліє — перекладено з церковно-слов'янської мови на мову староукраїнську в селах Двірці та Пересопниці нинішньої Рівненської області в 1556—1561 роках, на цьому Євангелії українські президенти складали клятву на вірність... може вже не українському народу? Софія Київська в Московії подається як “Російська пам'ятка, розташована на території України” і українські ікони Володимирська, Петровська Богоматір теж, у той час як іконописна російська школа виникла лише у XVII ст., козацькі, гетьманські клейноди, прапори гниють у московських підвалах, заборозькі також, архів Запорозької Січі схований у підвальних московських сховищах, щоб ми не прочитали нашої слави, навіть прикраси зі скіфських могил України, скіфське золото — наприклад із Товстої Могили, Куль-Оби по-

даються як “Зразки російського мистецтва” й лежать у петербурзьких і московських сховищах; уже й скіфські баби в українському степу є “наследієм” московитів. Сьогодні ж таки на могилі Шевченка в Каневі правлять службу московські попи, провідники “канонического православ'я” — ідеологічного вістря тієї Москви, яку Шевченко ненавидів і зневажав до глибини своєї палкої

правдивої душі. А в Одесі до пам'ятника Шевченку несуть квіти українські патріоти, а понад ними з мегафонів кричать “російські патріоти”: “Смотрите, идут фашисты” і міліція охороняє саме їх. То все-таки хто є основою і хто наступником, хто є попередником і хто спадкоємцем? Спробуємо розібратися в цьому. Я не збираюся спростовувати московських псевдовчених, московську брехню, брехню всіх цих погодіних, карамзіних, їхні голосливі заяви, ні на що не обперті, проте, що спочатку було телятко, а тоді корова, що українці ніколи не жили в Україні, або ж жили, а тоді враз покинули благодатні придніпровські землі й пішли в холодні приокські та приволзькі ліси — так ніби хтось враз віддав їм наказ по радіо чи телевізору; вся археологічна культура, всі зарубіжні хроніки свідчать, що тут віддавна жив слов'янський (руський) народ, який уже мав досить високу культуру, створив державу Земля Русь, у той час як там, на нинішніх московських і володимирських землях бігали у ведмежих і вовчих шкурах *чудь, меря, мордва, весь*. І назви Москва, Волга — мордовські. А от знялася Русь і пішла вся в Московію, і цю погодінську галіматію, незважаючи на численні археологічні розкопки, які підтверджують тяглість русів, їхньої матеріальної культу-

ри на протоукраїнських землях Наддніпрянщини, повторюють і сьогодні московські дикі ідеологи, які, мабуть, ще не скинули з себе тих шкур. Посуд, житлові будинки побілені ззовні і зсередини, обмазані, причепурені жовтою глиною призьби були типологічно тільки тут, а там — чорні хижі, зруби з дірками, позатиканими мохом і з клопами в щілинах, ті клопи були й лишилися ознакою тягlostі московитів. “Слід сказати, — пише у своїй глибокій науковій праці “Українці. Звідки ми і наша мова” академік Г. Півторак, — що науково доведена й підтверджена безсумнівними археологічними матеріалами безперервність розвитку матеріальної культури на протоукраїнських землях...” Не хочу вельми натискати й на слова батька всесвітньої історії Геродота про те, що там, на тих землях “жили людюди”. Санкт-Петербурзький історик академік князь Олексій Уваров перекопав зі своєю експедицією землі Московщини, Суздаль, Володимирщини, розкопав близько восьми тисяч могил, так і не знайшовши жодного слов'янського поховання — все то були поховання чуді, мері, мордві. Він написав про це книгу, але рідний йому російський уряд сконфіскував її і знищив. Випадково залишилося її 6 (шість) примірників у Росії.

Я не збираюся стверджувати, що ми прямі потомки трипільців (тут ще потрібно шукати-шукати й аналізувати), хоч низку рис трипільців ми несемо, так само як маємо і скіфські впливи, це особливо помітно в трипільських орнаментах, на волових ярах і посуді, — на них схожі сучасні петриківські розписи. Чимало серйозних дослідників вважають, що на території сучасної України існувала низка племінних спільностей, головною з яких були поляни й існував Каганат Аскольда та Діра, зі своїми “обичаями, преданнями і нормою”, як вказує перший літописець.

Так з чого нам починати і звідки все

почалося? А реально починається все з найдавнішої книги нашої землі “Повість минулих літ” Нестора чорноризця Феодосійського монастиря Печерського (Київського) “звідки пішла земля Руська і хто в ній почав спершу княжити і як Руська земля постала” 996—997 років. Одразу значимо, що Руська земля не має нічого спільного з Росією, цю назву в нас вкрадено разом із нашою історією, присвоєно 1721 року, коли Петро I наказав іменувати свою Московію (чудь і мерю), як її знали по всьому світу, Росією, а коли почав писатись Несторів літопис її, Росії, і в помині не було. “Термін руські, — пише В. Балашок, — на українській землі вживається в давніх джерелах лише як прикметник у сполученні з іменником (“руські люди”, “руські воїни”, “руські князі” й ін.). Назва ж “руси”, очевидно, є витвором кабінетної етнології”.

Це там, де річки Рось, Роська, Росава, Роставиця, звідти напевно й назва, а не з тих випадкових прив'язок, які роблять різні вчені до випадкових, схожих за звучанням слів інших країн і народів. Далі Нестор розповідає про Кия, Щека і Хорива, і пише: “Коли ж поляни жили особно і володіли родами своїми, — бо й до сих братів існували поляни і жили кожен із родом своїм на своїх місцях...” І тривалий час Русь, а далі держава Київська Русь була різко відособлена навіть від своїх близьких сусідів — деревлян, уличів і інших. До Русі належали ще тільки мешканці нинішніх південної Чернігівщини та Переяславщини. У середині I тис. н. е. після падіння Римської імперії простежується розвиток європейських народів (французів, іспанців, англійців і ін.) і з ними, поряд, європейського українського народу. Тоді ж на цій території виникло більше десяти удільних князівств, які об'єдналися в могутню Ки-

Україна. Зупинена мить: рік 2003 Фото Олеса ДМИТРЕНКА

рік 2004

ївську Русь із центром Києвом. І входили до неї тільки поляни, південні сіверяни, переяславці, а далі вже й древляни й південні драговичі. І аж у кінці IX століття влада київських князівств поширилася на полочан і смоленських кривичів. А далі київські князі почали підкоряти собі псковські та ільменські землі, а ще далі уличів і тиверців. І далі, а це вже аж на межі XII століття, ця влада поширюється на неслов'янські, фінські племена меря, весь, чудь, голядь — предків московитів, яких асимілювали руси. Й не змогли вони зупинитися раніше в своїх етнічних землях, як не може зупинитися, закріпити та оберігати перші кордони кожна імперія. А тепер ці чудики кажуть, що вони були раніше за полян. У XI—XII століттях в Україні фіксується низка земельних етнічних утворень (“земель”), і називалися вони: русь, чернігівці, володимирці (волинці), галичани... То хто має право називати українські землі своїми? Чудь, мордва, меря? Київська держава належала одному етносу, одному народу, всі інші етноси були завойовані ними (мабуть, собі на лихо) і входили до неї на правах колоній. Повторимо ще раз: ця держава спочатку існувала тільки на середній Наддніпрянщині, де жили протоукраїнці, а етнонім “Русь, русин” лишився українською самоназвою до XVIII ст. Вбрання мешканців Київської Русі поширилося в часі далі й далі, на козацьку епоху. Подивімося на князя Святослава, змалюваного іноземними хроніками: вуса, голена борода, оселедець, сережка у вусі. Що спільного можна знайти з отими закошлатілими, замицьканими московитами, які такими лишалися цілі століття? Це ми, українці, потім одягли москалів у штани (брюки), інакше вони й досі б плуталися у своїх замицьканих сорочках.

Кияни руси-українці торгували і воювали з Візантією, ходили на човнах через Чорне море, кували мечі, воювали зі Степом — із печенігами і половцями, й усе це передали своїм наступникам — запорозьким козакам, які також ходили у вуглих човнах через море й кували шаблі, й воювали зі Степом, тепер уже татарами. Так, ця боротьба зі Степом — хозарами, печенігами, половцями виснажила центр, Київщину, а маргінеси (Суздаль, Володимир, Москва), асимільовані на той час, були не зачеплені, вони укріпилися. Там уже правували князі київської династії зі своїми військовими дружинами. Так, тоді вже була єдина Київська Русь.

Руси-кияни та їхні (наші) пращури то — прямі попередники українців. І козацькі кобзи та бандури ведуть свій початок від Київської Русі, від Бояна, отож він, Боян, зі “Слова о полку Ігоревім”, є попередником наших кобзарів. А кобзарські пісні, думи своїм ладом, своєю ритмікою, своєю людяністю, міфологією повторюють, доповнюють славнозвісне “Слово о полку Ігоревім”, створене на українській території, про нашого князя, воно й за його духом, художньо-образною системою, мовно-стилістичними засобами, світосприйманням і способом мислення його автора є суто українським. Повторюю: тож як не тужаться, як не надимаються і галасують московські псевдонаукові дослідники, щоб присвоїти собі цей шедевр, проголосити його московським, але то даремні потуги.

Як не дивно, але навіть такий упереджений чоловік як Віссаріон Белінський зазначав, що “Слово о полку Ігоревім” носить на собі відбиток поетичного і людського духу Південної Русі, який ще не знав варварського ярма татарщини й був чужий грубості й дикості Північної Русі”. І далі: “Так багато людського і благородного... усе це не притаманне Північній Русі...” “І це також переконує у справедливості нашого висновку про південне походження “Слова о полку Ігоревім”. “Не можна не помітити чогось спільного між “Словом о полку Ігоревім” і козацькими малоросійськими піснями”. Нічого цього не помітив академік Ліхачов, не поцікавився історією України, у своїх поясненнях, коментарях понакручував такого, що тільки за голову взятись. Культура українська виросла з культури Київської Русі, як і душа українця виросла з руса-поляна. Ми — прямі нащадки тієї культури і того люду, а Москва-Моксель тільки перехоплювала, привласнювала наші здобутки. Москалі ніколи не були русами. Почитайте “Літопис Руський”, наш перший літопис, основу нашої історії, прочитайте про життя Юрія Долгорукого та Андрія Боголюбського. Там ви багато разів знайдете слова князів володимирських, суздальських, московських і їхнього оточення: “До нас ідуть купці з Русі”, “Наші поїхали в Русь, у Київ”, а це ж уже кінець XII століття й вони не мислили себе русами, вони тільки кожен по кілька разів руйнували та грабували Київ та Вишгород, як ворожу землю, як Андрій Боголюбський вивозили звідти святі ікони (зокрема Вишгородської Богородиці, котра нині є найбільшою святіцею Москви), а потім проголошували їх московськими, російськими. Або читаймо в Густинському літописі, де патріарх Феофан пише “...возвратился из Москвы в Русь”, тобто в Україну (В. Балушок), і погляньмо на книгу французького інженера Боплана і на його карту: “Опис України від кордонів Московії до кордонів Трансильванії”, Московії, не Росії, а це вже 1650 р.

Так, російська культура веде свій початок від старокиївської, — і в цьому немає

нічого прикрого, — але вже опосередковано, через українську, намагаючись по дорозі затоптати її. Росія — країна велика й багата, але нащо забирати все у сусідів! Київська Русь була ранньою українською державою, це вже вона пізніше розрослася, включивши в себе володимирські, суздальські, московські землі, її ж етносом були протоукраїнці.

А потім було монголо-татарське нашествя. Московити, володимирці швидко пристосувалися до своїх панів, князі побігли в Орду по ярлики, на колінах повзали біля ніг ханів, діставали ті ярлики й вертали в свої землі (улуси) з татарськими баскаками (воєначальниками). Московити перемішалися з монголо-татарами, татари одружувалися на місцевих (меря, чудь, мордва) жінками, тісно ріднилися. Так, Олександр Невський, піднесений російською історіографією до небес, був зведеним братом Батия, а син Батия Сартак — братом по крові сина Невського. На чолі монголо-татарського війська Невський тричі руйнував дощенту свій Великий Новгород, більшість московських князів були поріднені з монголо-татарами, або й просто були татарами. Так, наприклад, “великий собиратель русских земель” Калита був татариним (Калга його справжнє прізвище), митрополити називалися київськими, а сиділи в столиці Орди Сараї. Нещодавно знайдено сім ханських ярликів на призначення митрополитів (усі інші, як і ярлики на призначення Володимирських, Суздальських, Московських, Рязанських князів пізніше були знищені — замітали слід). У Москві стояв монгольський бовван (ідол), москвити ходили до нього на поклон, приносили йому жертви, водночас монголо-татари прийняли християнство. Вся московська історія — суцільна брехня, що переконливо показав у своїй ґрунтовній книзі “Країна Моксель-Московія” Володимир Білінський. За Катерини II було створено спеціальну фальсифікаційну комісію із викривлення і підтасування справжньої історії, тоді по монастирях були літописи, першу частину яких складав “Літопис Руський”, а далі кожен монастир вів літопис своєї землі. З усіх монастирів були забрані літописи — більше 100, — і всі спалені. Лишили два: так звані Лаврентіївський і Іпатіївський, які фальсифікували в десять рук під особистим наглядом Катерини-потіпахи: витирали рядки, викидали сторінки, вписували, вкладали, а потім це вариво оголосили справжнім літописом. І все одно там, як кров із рани, проступає справжня історія. До історичної справи не допускали справжніх, чесних істориків, а тільки облудних брехунів, не допускали нікого до іноземних хронік,

історій, і в часи царські, і в совітські. Нині вже можна з деякими познайомитись. Що являє собою московська історія, я наведу хоча б один приклад із Володимира Білінського. В усіх російських підручниках розповідають про славетну Куликовську битву, тобто про Мамаєве побоїще, у підручниках шкільних, вишівських, а також написані цілі дослідження, де була і що робила та чи інша московсько-володимирська рать, написані романи, зняті кінофільми... Проголошено: після цієї битви Московія назавжди визволилася від монголо-татарського іґа. Все це так, але як показав В. Білінський, не було такої битви. Просто не було! В цей самий час відбулася битва хана Золотої Орди Тохтамиша з військами Тимура Тамерлана. У війську Тохтамиша були і раті Володимирська, Суздальська, й зазнав Тохтамиш поразки, й втікали монголо-татари — москвити з поля бою, і потім ще більше ста років москвити платили данину монголо-татарам, продовжував стояти посеред Москви монголо-татарський бовван і москвити й далі приносили йому жертви й одружувалися московські жінки з монголо-татарами, й звідти всі оці Шереметьєви, Карамзіни (Кара-Мурза), Толстие й інші.

Галицько-Волинське ж князівство визволилося раніше й продовжило літопис Київської Русі. За радянських часів, щоб хоч трохи зрівноважити брехню, була придумана теорія “трьох братніх народів”: російського, білоруського, українського, які нібито вийшли з однієї колиски, з одного гнізда. На чолі стояв старший брат, хоч не був він не тільки старшим, а й братом. Але йдучи за тією теорією далі, в тому гнізді було одне яйце — зозулине (московське), відтак те пташеня витиснило, викинуло з гнізда своїх братів. І називали те пташеня “старшим братом”, насправді ж російський етнос був наймолодший!

Одначе історія України достатньо важка. Як я вже сказав вище, доки Київська Русь боролася зі Степом, з набігами печенігів і половців, її маргінеси, околиці (Володимирська, Суздальська, Московія), зашущкані в лісі і болота, цього лиха не знали, а далі й самі почали ходити на Київську Русь, розоряти її. І вже центр Русі, — треба сказати правду, — потроху почав переміщатися на Північ. Але ще і в XII столітті Московія залишалась далекою глухою провінцією Київської Русі, за борами, за темними лісами. Київська Русь — Україна підпала під владу Литви та Польщі й на якийсь час сама опиняється на маргінесах. Ясна річ, вона й тоді не була “окраїною” Московії, як це злостиво вигукують недобросовісні мос-

Закінчення на стор. 4–5

Україна. Зупинена мить:

рік 2005

Фото Олеся ДМИТРЕНКА

рік 2006

Юрій МУШКЕТИК: УКРАЇНА НАД ПРІРВОЮ?

Тож захищаймося, українці! Стіймо твердо на своїй землі, не даймо зіпхнути себе до прірви!

Закінчення.
Початок на стор. 2

калі. Вперше слово “Україна” згадується в Київському літописі 1187 року, там оповіщається, що в цей рік помер Переяславський князь Володимир Глібович “і вся Україна за ним много потужила”. Отже, про Україну як окраїну Московії не може йти мова, бо Москви, власне, тоді ще й не було. Це слово означало край, країна, а інакше як розуміти поляків з їхніми піснями “польський край чудовий край”, і саму Росію-Московію, адже “что ищет он в стране далекой, что кинул он в краю родном”? Тоді чия окраїна Московія? Китаю? До того, либонь, і йдеться, бо вже од Уральських гір до Владивостока тамтешні мешканці не називають себе росіянами, а сибіряками. “Україна” — була внутрішня назва, а широко, в міжнароднім масштабі це й далі була Русь. Так вона звалася й за Богдана Хмельницького — так він переписувався з іноземцями, а далі за гетьманування Івана Виговського вона називалася “Велике Князівство Руське”.

А далі почалася змага Московії та Польщі за Україну. Виснажені війною Україна і Польща вже не мали сил для боротьби, й тоді Богдан Хмельницький звернувся до Москви. Нам тепер скрізь дошкулують Переяславською угодою. До речі, цієї угоди ніхто не читав, московити її одразу знищили. Відомо ж бо, що це був переважно військовий союз. У перших пунктах угоди про це і йшлося, що Московія і Козацька держава провадять війну з Польщею до повного визволення українських земель. Але одразу по тому поляки взяли москалів на понта, пообіцявши їм після смерті польського короля обрати на польський престол Московського царя (таке тоді бувало, так польський король один час був і королем Пруссії та Саксонії), й московити, попри угоду з козаками, укладають з поляками мир під Вільно, зраджують ту ж угоду, козацьку депутацію не допустили в намети, де вони уклали мир, Богдан Хмельницький зривався з смертної постелі, хапав шаблю: “До турків підемо, хоч до чорта”, але не пішов. До речі, турецький султан пропонував Хмельницькому протекцію без віддачі територій і плати данини, й Хмельницький був майже погодився, але в останній момент передумав. Міркував

він про угоду зі Швецією і Семигородом, але не довів цю справу до кінця.

Хмельницький ще послав на Польщу корпус на чолі з наказним гетьманом Ждановичем, і козаки в спілці з Семигородським князем Ракогієм взяли Краків і Варшаву, але московити послали свій корпус — розклали козацький корпус: залякуванням, підкупам, й досягли мети, корпус деморалізувався, вернувся, й це доконало Хмельницького, він помер. Хмельницький у кінці вже бачив підступність московитів і не заповідав своєму синові Юрію триматися з ними спілки.

Угода з Москвою — тяжка помилка Б. Хмельницького. Як справедливо писав В’ячеслав Липинський: “І пам’ятайте ви, інтелігенти українські, що народ український визволитися може лише тоді, коли з пащі московської і варшавської метрополії він свою голову вирве”.

З гетьманування наступного гетьмана Івана Виговського варто згадати його Гадяцький трактат, за яким три держави: Польща, Литва і Велике Князівство Руське (Україна) уклали конфедерацію, з одним спільно вибраним королем, власним військом у кожній державі, власною адміністрацією, грошовою системою, освітою. Унія скасовувалася. Про цю угоду за царської імперії, а також совітської не можна було й заїкатися. Але ця угода не протрималась довго: Москва почала під’юджувати проти Виговського український народ, спочатку всіляко підтримувала претендента на булаву полтавського полковника Пушкаря, а коли Виговський розгромив його, далі Безпалого, й цей був розгромлений. Тоді на Україну пішло російське військо під командуванням боярина князя Трубецького. Під Конотопом Виговський розгромив ущент московське військо: як пише відомий російський історик Соловйов, “на берегах реки Сосновки за два часа был уничтожен цвет русской конницы, лучшей в Европе”, рештки московського війська втікають у Путивль, цар втікає з Москви. Але тут почалися одвічні українські негаразди, отаманство, — чого не можна замовчувати, воно процвітало блекотним цвітом у всі часи й процвітає тепер, — вирушає одразу кілька претендентів на булаву (Юрій Хмельницький, Сомко, Золотаренко, Брюховецький, Ханенко та ін.), а народ, який стільки віків терпів від поляків, почувши, що укладено спільні пакти з поляками, почав колотитися, на

чорній раді під селом Германівка біля Обухова Виговський був з булави скинений, а його полковники Сулима та Верещака, які хотіли зачитати Гадяцькі статті, порубані. Сьогодні в Германівці стоїть хрест на місці їхньої смерті.

При обранні на гетьмана Виговського московити підсунули тому статті, нібито це статті Переяславські, Богданові. Виговський подивився на них і сказав: “Це брехня, це не ті статті”. “А ти звідки знаєш?” — “Як мені не знати, коли я їх писав”. Отоді Москва одразу й озвірилась проти Виговського, не визнавала його гетьманом, вдавалася до всіляких підступів. І ось, у тому ж таки Переяславі, оточений з усіх боків московським військом, під наставленими на нього бердишами, Юрій Хмельницький підписав кабальні знищувальні статті. Якщо за Переяславською угодою Богдана Хмельницького (її реставрують за так званими Березневими статтями) московський воевода і московське військо мали стояти тільки в Києві, то тепер і в Чернігові, і в Ніжині, і в Полтаві, і в Білій Церкві, і в інших містах, раніше податки збирали на потреби козацького війська, а тепер їх збирали в московську казну, раніше гетьман і старшина мали право зносити з іноземними державами, то тепер це право зліквідовується і т. ін. З кожним новим підмосковським гетьманом посилюється московський гніт, в українського народу відбираються так звані “давнини”, скажімо, той же Брюховецький сказав москалям: “Зробіть мене гетьманом, а я вам все-все віддам”. І віддав. І почалася велика Руїна України. Поляки вертаються на свої сідлища, народ не пускає, його побивають, приневолюють, далі туди приходять москалі: “А, ви ляхам піддалися”, й нові кари, нові грабунки, а потім налітають татари й вибивають усе до кореня. Руїна! Юрій Хмельницький зрікається булави, Москва настановляє гетьманом Івашка Брюховецького, дає йому боярський чин, женить на боярській дочці, а він уже оддає Москві все на світі. Не могу не передати хоча б один епізод тодішньої українсько-московської “дружби”. Після настановлення гетьманом Ю. Хмельницького, Москва відновлює війну з Польщею (міф про російського короля на польський престол виявився облудним), у похід на Польщу йде потужне московське військо

під команду боярина Василя Шереметьєва. Військо йшло двома колонами: в першій, основній, усе московське військо і гетьманські лівобережні полки, друга, на чолі з Ю. Хмельницьким, позаду на деякій відстані і трохи ліворуч — полки українські правобережні — відсікати татар, на той час польських союзників. Але татари вже пройшли раніше, й маршрут московсько-українського війська поляки простежили, й, не доходячи до Чуднова, оточили першу колону. Гарматна громовиця, хмари стріл — безвихідь. Козаки пропонують відступати їхнім способом: з усіх боків по кілька рядів возів, на возах гармати, пишалі, мушкети, списи — відбиватися. На сьогодні для мене те неувяне: вози у вісім рядів, і котять їх козаки — коні всередині. Поляки і татари налітають, колона подалу рухається. В одному місці козаки пропонують обхід, Шереметьєв не погоджується, йдуть прямо, натикаються на гору, поляки перекопують дорогу, й знову страшна облога, немає їжі й корму коням. Шереметьєв викидає білий прапор і йде на переговори з польським коронним гетьманом Потоцьким. Вертається з переговорів і оголошує, що поляки випускають військо, але всі виходять без зброї. Попереду виходять козаки. Розгордили вози, козаки вийшли в поле, і тут на них налетіли татари: рубають, тягнуть на арканах. Козаки кинулися назад, але москалі загородили прохід і почали стріляти по них. Козаків і далі рубають, тягнуть на арканах татари, а москалі регочуть, танцюють від цього видовища, біснуються. Проте надійшов і їхній час, потому з ними вчинили те саме, що й із козаками. Василій Шереметьєв теж потрапив у полон і двадцять один рік сидів біля Бахчисарая в підземній фортеці Чуфут-Кале, у радянський час екскурсоводи показували те підземелля: “Здесь сидел славный русский патриот, великий полководец Василий Шереметьев”. Цар заборонив його викупляти з полону за ту поразку. Потому поляки й татари оточили військо Юрія Хмельницького і знову була безвихідь, але тут втрутився Іван Виговський, на той час Київський воевода, й сям-так залагодив мир. Юрій визнав зверхність короля.

Потому й далі наступали недовговічні гетьмани: Брюховецький, Многогрішний, Самойлович, усі вони заподадливо служили Москві й за-

Україна. Зупинена мить:

рік 2007 Фото Олесь ДМИТРЕНКА

рік 2008

кінчували своє життя в Сибіру. І так само довго і вірно служив Москві Мазепа, а тоді рішуче ступив з тієї стежки, спокутуючи тим своїм вчинком попередні гріхи. І впав жертвою славетний Полуботок, засуджений у Петропавлівській фортеці з наказу скаженого Петра, тривалий час тримався Петро Дорошенко, чоловік потужний, рвйний, чимось схожий на Богдана Хмельницького, який міг на раді рубонутися неслухняну старшинську руку. Це Дорошенко, в триденному бою, коли вже війсьсько втратило силу й порив, сам пішов з оголеною шаблею під “метелицю” на польський табір, або, в повній скруті, коли старшина пропонувала здатись, він, сидючи на бочці з порохом, почав підносити до дучки люльку з вогнем, і старшини заволали: “Будемо битися, батьку”. А далі було знищено Запорозьку Січ. І сьогодні (пробі!) на Хортиці святкують знищення Запорозької Січі, цієї, за словами Карла Маркса, “першої в світі демократичної республіки... яка врятувала Європу від турецько-татарської експансії”. Це те саме, що танці на могилі рідної матері. Й знову нікого те не обходить. А як не згадати, як ті безголові отамани повалили українську справу за гетьманування Виговського, і як розсіяли, розвіяли українські потуги в українській революції, коли ніхто не слухав центру, коли кожен отаман волів діяти й воювати тільки по-своєму. Й часто стаємо перекинчиками, служками тієї Москви, або ж покладаємось, що хтось нас визволить — та ж Америка — а ми їй треба?..

Не плекаємо, зраджуємо рідну мову. А її упосліджували, топтали й топчуть так само, як і нашу національну гідність, як нашу свободу й право на вільне життя. Україна гине: корупція — одна з найбільших у світі, московські олігархи володіють енергоресурсами, заводами, фабриками, ціни ростуть, народ зубожіє. Українці завжди усвідомлювали себе нащадками Київської Русі, і цю свідомість Московія з усіх сил намагалась витравити.

Книжна давньоукраїнська мова виникла на основі церковнослов'янської, запозиченої в болгар, але поряд, у діалогах, існувала народна мова, яка лягла в основу української літературної мови, творцями якої стали І. Котляревський, Т. Шевченко та інші письменники. Боротьба Московії проти української мови також точиться з давніх-давен, проголошується або просто її неіснування, або називають її зіпсованою польською мовою діалектом російської мови. (Зазначимо ще раз, що руси-протоукраїнці давніші й від поляків, і від московитів). Уже цар Олексій Михайлович (“Тішайший”), з яким укладалася Переяславська угода, прорік: “А сочинителей малорусских книг, а также их печатни-

ков и друкерей предавать смертной казни”). Отако! Тобто всіх від Г. Сковороди, Т. Шевченка й до П. Тичини та О. Гончара. А вони живуть і пишуть! Петро витрішкуватий заборонив видання церковних книг українською мовою, а Катерина фльорка-потіпаха біснувалася по сторінках літописів, з яких проступало українство і його мова. Посилаючи в Україну президента Малоросійської колегії підляка Рум'янцева, вона дала йому таємний наказ, у якому писала: “Известная каждому пространная сей земли обширность, многолюдство живущего в ней народа... и различные перед многими нашей империи местами ее премуществ, а также примечания в нем внутренние, против великороссийского ненависти...” І далі по пунктах — як брати побори: “Необходимо под каким бы иным званием, кроме подушного” брати в казну прибутки. “Тамошний народ всеми удобовозможными способами” закріпачити, пильно наглядати за “священнослужителями” і їхньою діяльністю, й треба, щоб скрізь там були “для спокойствия и безопасности надлежащие полицейские учреждения”.

А далі всі ці десятки й сотні царських указів на заборону української мови; постановки п'єс українською мовою, відзначення шевченківських та інших ювілеїв. Воїстину, як писав Т. Шевченко: “Байстрюки Єкатерини сараною сілі”. І потім кажуть, що “воно завжди було наше”, їх ще не було, а воно було їхнє! Так, українська тясма ніколи не переривалася, навіть у найтяжчі, в ті ж катерининські часи працював автор “Історії Русів” — найпатріотичнішого твору українців, В. Капніст їздив по Європі й підбивав європейських монархів виступити проти Росії, і не згасала українська іскра в грудях Полетиків, Худорби та й навіть Безбородька.

А далі були Котляревський, Шевченко й до наших днів. І до наших днів ведеться запекла боротьба проти всього українського, бо ж яка Росія без України імперія, а деяким росіянам, особливо їхнім зверхникам, кортить, кортить третій Рим, як гітлерівцям кортів “Третій рейх”. Саме про те думають і нинішні розбудовники Російської держави, яка століттями розпросторювала свої кордони (збільшила свою територію в 521 раз) нависала над народами, лякала Європу, була її жандармом. Час імперій минув. Остання стоїть перед крахом. Два чи три роки тому я читав у “Новом мире” статтю росіянина з Якутії. Він звертається до свого уряду: якби ви знали, яка напруга тут у нас, як нас ненавидить місцеве населення, тільки їхня порізненість не дає їм вибухнути. Земля їхня геть сплюндрована, якути живуть у бараках, а для приїжджих російських товстосумів збудовано суперготелі,

суперресторани; якутські алмази, якутську нафту Росія вивозить і за вторговані гроші клепає зброю проти Чечні, проти Грузії і на пострах тим же якутам і іншим членам федерації, а також і закордону. Скільки Росія терзала Кавказ, і як люто! Прочитайте “Хаджи-Мурата” і особливо “Рубку леса” Льва Толстого, там показано, як “покоряли” Кавказ, палили села, знищували населення. Імперія просто не може існувати, коли на її кордонах живуть вільні народи. Це стосується й народу українського.

Росіянам варто сьогодні задуматись над собою, Сибір наполовину заповнений китайцями. А як не згадати проблему Криму? Російські історики здебільшого пов'язують її з кров'ю. “Скільки російської крові пролито за Крим”. А скільки впродовж віків пролито української козацької крові? І тут же: “Хрущов подарував Крим Україні”, і “забувається”, що Крим до війни був у складі України, що на той час Росія не могла прогодувати Крим, і через те вирішено було приєднати його до УРСР (на той час кілька “закріплених” українських областей готували такі міста як Москва і Ленінград), що приєднання Криму до України відбулося через голосування Верховної Ради Кримської АРСР, і голосування Верховної Ради РФСР, Верховної Ради УРСР і Верховної Ради СРСР. А мудрагелі з російських мас-медіа плетуть: “Хрущов нажрался української водки с салом и отдал Крым”. То виходить, що української горілки “нажралися” аж чотири верховні ради. А тепер у Криму п'ята колона знищує все українське. Совкова тенденція проти України існувала за всіх років радянської влади. Коли 1918 року до Києва вступили російські війська на чолі з Муравйовим, скрізь по Києву висіли плакати: “Бей буржуев и украинцев”. За віщо? За те, що довірливо прийняли російську дружбу? Й били. 1929 року під егідою вигаданої справи СБУ винищили українську інтелігенцію, її добивали в наступні 1934—1938 рр. — стільки письменників, як в Україні не було більше репресовано в жодній республіці, найбільше українців — після білорусів — погинуло в Другій світовій війні.

І ось тепер ми дожилися, що в журнальних кіосках ви не знайдете української газети чи журналу (сотні їх російських стоять на полицях, окрім засланих із Москви, тутешніх — політичних, літературних, технічних, всіляких там “Отдохни”; на телеканалах рідко коли почуєш українську мову. Пам'ятаю, коли тільки настала незалежність, я чув українську мову в установах і на вулицях, а тепер майже не чути її у Верховній Раді, й не розібрати, чи депутати такі тупі, що не можуть її вивчити, чи ігнорують свідомо. “Доборолась Україна до самого краю...” Тепер

російські шовіністи аж пупи рвуть: “Они захотели независности”. Від слів “незалежна Україна” їх просто судомить. Бо без України не сутня Російська імперія. І вже надто розпинаються “руско-языкатые” шовіністи всередині України — п'ята колона. Вони ладні цю землю, на якій живуть, спопелити, аби вона не була українською. Он на телебаченні прищюцюркуватий слабоумний Кисельов у шевченківські дні збирає шайку придурків, щоб глумитися з Шевченка. І ніхто цю вакханалію не спинить, ніхто з наших найвищих зверхників не скаже: “Схаменіться, що ви робите!”. І хто тоді нас поважатиме з тих країн, де шанують нашого генія?... Пам'ятники Шевченку стоять по всьому світу: в Парижі (три!), Вінніпезі, Торонто, Палермо, Вашингтоні, Лос-Анджелесі, Буенос-Айресі, я пам'ятаю, як у Китаї китайці з гордістю завели мене в Пекінському університеті до шевченкової кімнати, де, зокрема, висить портрет Шевченка, намальований кращим китайським художником.

Так, наступ іде шалений, можливо, стоїмо на останнім рубежі, над прірвою. Нашу історію — історію України-Руси вкрадено, присвоєно, але Україна живе. Наша незалежність не впала нам із неба, вона виборена у віках славними звичаями землі нашої від Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Данила Галицького, Хмельницького, Кривоноса, Богуна, Виговського, Дорошенка, Івана Сірка, Залізняка, Кармелюка, Грушевського, Петлюри, Коновальця, Ольжича й Олени Теліги — аж до Чорновола і Стуса.

Ми тільки відновлюємо свою незалежність: це неминучий історичний розвиток, результат багатовікової боротьби українського народу за волю і незалежність: була держава Київська Русь, була козацька держава Богдана Хмельницького, заявило про себе Велике Князівство Руське Івана Виговського, була Українська Народна Республіка, була героїчна УПА і є незалежна Україна. Вона має свій національний потенціал, має свій народ, інтелігенцію, власну історію, яку шовіністи хочуть вигризти з нашою кров'ю. То ж захищаймося, українці! Стіймо твердо на своїй землі, не даймо зіпхнути себе до прірви.

Українські вчені, починаючи з Костомарова, Максимовича, Грушевського, Липинського написали правдиві праці про корені нашої історії, й потім писали про це Брайчевський, Апанович, Дзира, а нині Г. Півторак, В. Білінський, В. Балущок, інші, але московити їх до уваги не беруть, вдають, що не помічають. Я сподіваюсь, що сьогодні молоді українські науковці візьмуть цю справу в свої руки й здеруть усю полуду з нашої історії.

Фото Олеса Дмитренка

Дмитро ПАВЛИЧКО НЕ СПІТЬ!

*Не тіштесь, політичні гноми,
Що Юлю судять, а не вас,
Що їй тюрму, а вам хороми,
Де сяє золотом унітаз,
Відкриє ця сумна держава,
Де стоптано права святі,
Не тіштесь, буде й вам іржава
Постіль в тюремному куті!
Злочинець на суддівським кріслі
Вердикт читатиме і вам,
На України рани тріслі*

*Він стане, як злостивий хам,
Бо він не відає закону,
А совість в нього — то наказ
Верховного синедріону,
Що засудив на смерть і нас,
І нас, хто ще живе в любові
До України, й тих, хто вмер
Зі зброєю на полі крові
За правду, а не за костер,
Що має в попіл обернути
Набуток наших ста століть;
Отож не тіштесь, ліліпуті,
І ви, брати мої, не спіть.*

8.VII.2011

Ніна ВІРЧЕНКО,
доктор фізико-математичних наук, професор НТУУ “КПІ”, академік АН ВШ України, засл. працівник освіти України

Продовження.

Початок у ч. 7, 17—23 лютого 2011 р.

1784 р. За розпорядженням Синоду митрополит Київський наказав, аби в усіх церквах дяки та священники читали молитви та правила службу Богу “головом, свойственным российскому наречию”. Синод наказує митрополитові Київському та Галицькому Самуїлу карати студентів та звільняти з роботи викладачів Києво-Могилянської академії за вживання неросійської мови.

1784 р. Наказ Катерини II по всіх церквах імперії правити службу Богу російською мовою. Російську мову запроваджено в усіх школах України.

1785 р. Синод знову наказує митрополитові Київському контролювати Лаврську друкарню, щоб ніякої різниці з московським виданням не було, а в Києво-Могилянській академії негайно запровадити систему навчання, узаконену для всієї імперії.

1789 р. Розпорядження Едукаційної комісії Польського Сейму про закриття всіх українських навчальних закладів.

У Петербурзі з ініціативи Катерини II видано “Порівняльний словник усіх мов”, у якому українська мова значиться як російська, спотворена польською.

1808 р. Закриття “Студіум рутенум” — українського відділення Львівського університету.

1817 р. Запровадження польської мови в усіх народних школах Східної Галичини.

1833 р. Московські солдати за наказом із Петербурга в один день конфіскували в усіх мечетях Криму письмові документи, книги, історичні манускрипти татарською, турецькою та арабською мовами, серед яких було багато матеріалів про стосунки Руси-України з південними народами. На центральних площах запалали багаття. “...У XVIII сторіччі Дике Поле затопило Крим новою хвилею варварів... Ці варвари — московити...” (поет Максиміліан Волошин).

1834 р. Заснування Київського університету з метою русифікації “Юго-Западного края”.

1839 р. Ліквідація Української Греко-Католицької Церкви на окупованій Росією Правобережній Україні. Сотні християн, багато священників було вбито, а 593 із них заслано до Сибіру. Замість них прислали московських “батюшок”, чиновників-наглядачів у рясах.

1847 р. Розгром Кирило-Мефодіївського товариства і наказ цензорам суворо стежити за українськими письменниками, “не давая перевеса любви к родине над любовью к отечеству”.

1847—1857 рр. Десятирічна солдатська каторга із “забороною малювати і

ДОКУМЕНТИ ПРО ЗАБОРОНУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (XVII—XX ст.)

писати” геніального поета, маляра й мислителя Тараса Шевченка. А ось що написав про Тараса Шевченка “неістовий” “революційний демократ”, В. Бєлінський у грудні 1847 р.: “Здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и подлеца... Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля — один на государя императора, другой — на государыню императрицу...”.

1853 р. Покалічено видання “Літопису” Граб’янки.

1859 р. Міністерством віросповідань та наук Австро-Угорщини в Східній Галичині та Буковині українську абетку замінено латинською.

1862 р. Закриття на Наддніпрянщині безплатних недільних українських шкіл для дорослих. Припинено видання українського літературного та науково-політичного журналу “Основа”.

1863 р. Циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва про заборону видання підручників, літератури та книг релігійного змісту українською мовою, якої “не было, нет и быть не может”.

1864 р. Прийняття в Росії Статуту про початкову школу, за яким навчання має провадитися винятково російською мовою. Після судової реформи 1864 р. до Москви було вивезено з території України тисячі пудів архівних матеріалів. Згідно з об’їзником Міністерства юстиції від 3 грудня 1866 р., туди потрапила велика кількість документів ліквідованих установ із Волинської, Київської, Катеринославської, Подільської, Херсонської та Чернігівської губерній.

1869 р. Запровадження польської мови як офіційної в закладах освіти й адміністрації Східної Галичини. Закон, згідно з яким чиновникам усіх відомств у Російській імперії призначалася значна доплата за русифікацію.

1870 р. Роз’яснення міністра освіти Росії Д. Толстого про те, що “кінцевою метою освіти всіх іногородців, незаперечно, повинно бути зросійщення”.

1874 р. В Росії запроваджено статут про початкові народні школи, в якому підтверджено, що навчання має провадитися лише російською мовою.

1876 р. Імператор Олександр II видав Емський указ про заборону ввозити до Росії будь-які книжки і брошури, написані “малоросійським наріччям”, друкувати оригінальні твори та переклади українською мовою, влаштовувати сценічні вистави, друкувати українські тексти до нот і виконувати українськомовні музичні твори. Указ про зобов’язання “прийняти як загальне правило”, щоб в Україні призначалися вчителі-москвити, а українців спроваджувати на учительську роботу в Петербурзький, Казанський і Оренбурзький округи. Це “загальне правило” діяло і за радянської влади — аж до проголошення Україною незалежності в 1991 р. Як наслідок, за понад 100 років з України у такий спосіб було виселено кілька мільйонів української інтелігенції, а в Україну “відряджено” стільки ж росіян.

1876—1880 рр. Українських науковців та педагогів М. Драгоманова, П. Житецького та багатьох інших звільнили з роботи за наукові праці з українознавства, а П. Лободоцького — лише за переклад одного речення з Євангелія українською мовою.

“Немедленно выслать из края Драгоманова и Чубинского как неисправных и

положительно вредных в крае агитаторов... с воспрещением въезда в Южн. губ. и столицы, под секретное наблюдение”.

1881 р. Заборона викладання у народних школах і виголошення церковних проповідей українською мовою.

1884 р. Заборона Олександром III українських театральних вистав у всіх “малоросійських губерніях”.

1888 р. Указ Олександра III про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення українськими іменами.

1889 р. У Києві на археологічному з’їзді дозволено читати реферати всіма мовами, крім української.

1892 р. Заборона перекладати книжки українською мовою з російської.

1895 р. Заборона головного управління в справах друку видавати українські книжки для дітей.

1896 р. Б. Грінченко в одному з часописів писав: “Українські національні згадки, українську історію викинено з читанок шкільних... А замість історії вкраїнської скрізь історія московська викладається так, мов би вона нашому чоловікові рідна. Та ще й яка історія! Що стукнеш, то скрізь хвали та гімни земним божкам: Павлові, Миколі, Катерині, Петрові: хвали Суворовим, Корніловим, Скобелевим і всій російській солдатчині! Тут усякі “подвиги” рабської вірності”.

1900 р. і наступні роки. Цензура вилучає з текстів такі слова, як “козак”, “москаль”, “Україна”, “український”, “Січ”, “Запоріжжя” та інші, які мають український національно-символічний зміст.

1903 р. На відкритті пам’ятника Івану Котляревському в Полтаві заборонено промови українською мовою.

1905 р. Кабінет міністрів Росії відхилив прохання Київського та Харківського університетів скасувати заборони щодо української мови. Ректор Київського університету відмовив 1400 студентам у відкритті чотирьох кафедр українознавства з українською мовою викладання, заявивши, що університет — це “загальнодержавна інституція” і в його стінах не може бути жодної мови, крім російської.

1905—1912 рр. Міністерство освіти Російської імперії закрило 12 приватних гімназій, звільнило 32 директорів і 972 учителів, 822 учителів “перевело” до інших шкіл за намагання запровадити у викладанні українознавчу тематику.

1906 і 1907 рр. Закриття “Просвіти” в Одесі та Миколаєві.

1908 р. Через чотири роки після визнання Російською академією наук української мови такою “мовою” Сенат оголошує українськомовну культурну й освітню діяльність шкідливою для імперії.

1910 р. Закриття за наказом уряду Столипіна всіх українських культурних товариств, видавництва, заборона читати лекції українською мовою, створювати будь-які неросійські клуби.

1910, 1911, 1914 рр. Закриття “Просвіти” у Києві, Чернігові, Катеринославі (Січеславі).

1911 р. Постанова VII дворянського з’їзду в Москві про російськомовну освіту й неприпустимість вживання інших мов у навчальних закладах Росії.

1914 р. Заборона відзначати 100-літній ювілей Тараса Шевченка; Указ Ми-

коли II про заборону всієї української преси (у зв’язку з початком війни).

1914—1916 рр. Кампанія русифікації в окупованій Східній Галичині, заборона українського друку, освіти, Церкви.

1914 р. Доповідна записка полтавського губернатора фон Багговута міністрові внутрішніх справ Російської імперії, яка дає найповніше уявлення про ставлення імперської влади до української проблеми в Україні. Ці настанови діяли за царів, генеральних секретарів і фактично не втратили сили й по сьогодні в “незалежній” Україні. До 1917 р. всім чиновникам в Україні доплачували 50 % до заробітної платні за “обрусение края”.

ЗАМЕТКА

о докладе полтавского губернатора фон Багговута

Министру внутренних дел о мерах против украинского народа.

Привлекать на должности учителей по возможности только великороссов.

На должности инспекторов и директоров народных училищ назначать исключительно великороссов.

Всякого учителя, проявляющего склонность к украинскому, немедленно устранять.

Составить правдивую историю малорусского народа, в которой разъяснить, что “Украина” — это “окраина” государства в былые времена.

Установить обязательные экскурсии учащихся всех учебных заведений в Москву, Нижний Новгород и другие исторические местности, но не в Киев.

Совершенно не допускать общеобразовательных курсов для учащихся.

Обратить особое внимание на сельское духовенство и его политические убеждения. Благочинных назначать с особым разбором. Во главе епархий ставить архиереев исключительно великороссов, притом твердых и энергичных. Оказывать самое крутое давление на тех из священников, которые заражены украинophilством. Епархиальных наблюдателей за школами назначать исключительно из великороссов.

Обратить особое внимание на семинарии и ставить во главе их ректорами исключительно великороссов, удаляя других. Учебный персонал должен быть исключительно из великороссов. За семинарии нужно взяться и искоренить гнездящийся в них дух украинства.

Необходимо субсидировать некоторые газеты в Киеве, Харькове, Полтаве, Катеринославе и т. д. с целью борьбы против украинцев. В газетах доказывать тождество великороссов с украинцами и объяснять, что малорусский язык образовался путем полонизации в прежнее времена русского языка. Разъяснить, что “украина” — означает окраину Польши и России и что никогда украинского народа не было. Доказывать необходимость великорусского языка как общегосударственного и литературного и что малорусский, как простонародный, не имеет ни литературы, ни будущности.

Всемі способами искоренять употребление названий “украина”, “украинский”.

Стараться, чтобы евреи не примкнули к украинскому движению, выселять их из сельских местностей, не образовывать новых местечек и мешать экономическому росту еврейства.

Вообще не допускать на разные должности людей, которые когда-либо, хотя бы в отдаленном прошлом, имели соприкосновение с украинским элементом.

Далі буде.

Іван ДЗЮБА: ШЕВЧЕНКІВ «КАВКАЗ» НА ТЛІ НЕПРОМИНАЛЬНОГО МИНУЛОГО

1

Однією з “родових” прикмет кавказьких воєн Росії було (і є) те, що кожна з них закінчувалася остаточною перемогою імперії — з тим, щоб невдовзі розпочатися знов. Кожна давала імпульс патріотичним настроям, збагачувала великодержавне самопочуття, блискуче естетизоване геніями російського слова, які передавали один одному тему підкорення Кавказу, мов естафету. З середини XIX ст. з’являються видання і спогади “героїв” каральних експедицій, які вихваляються своїми “подвигами”. Офіціоз використовував їх як зразок у патріотичному вихованні воїнів в душі сліпої відданості “престолу”.

Мало яка імперія у світовій історії відзначалася таким благородством мотивів, як Російська. Ф. Енгельс писав: “Загарбання території, насильство, пригноблення царизм здійснював під приводом просвіщення, лібералізму, визволення народів”. Російська політика виробила цілий сакральний ритуал визвольного тайнства. Ось його багато разів випробувана модель.

Спершу зверталася доброзичлива увага на сусідній народ, по можливості єдинокровний та єдиновірний. Потім виявлялося, що цей народ страждає від сваволі зовнішньої і внутрішньої. З цим важко було змиритись, і доводилося брати його під свій протекторат, запроваджувати “русское гражданское управление”, “имевшее единственною целью благоденствие народа”, завести російську чиновницьку, купецьку та іншу братію. Та леле! Починалася “измена” і “крамола” з боку тубільців, агенти ворожих Росії держав втягували у свої злочинні дії обдурений народ, нацьковуючи його на визволителів. Замість вдячності — клопоти утримання (правда, за рахунок самих тубільців) величезної армії казеннокоштных полкентачів свободи... І за щільно припасованим запином довго і марудно — коли роки, а коли й століття — догравався фінал визвольної містерії: удавку затягували до кінця, і дуже зрідка доводилося знімати з сусіднього народу благодать дарованої йому свободи і дозволяти йому знову загарбати самого себе.

Одним із принципів російського визволення було відсепаровування покірних (“мирних”) від непокірних (“немирних”). До перших застосовувалося “ласкательство” (улюблений вираз Катерини II), з другими ж була тільки війна на винищення. Це — щодо простолуду. Місцеву ж знать і феодалів старалися використати проти одноплемінців чи сусідів, забезпечуючи кар’єру, найвищі нагороди та інші види монаршої ласки; їхніх дітей — часто як закладників — навчали у гімназіях Петербурга й Москви, готуючи нове покоління зразкових “слуг отечества”. Така політика давала бажані для царизму результати. В кавказьких війнах по боці росіян брало участь чимало офіцерів тубільного походження; деякі з них “відзначалися” не згірш за найбільших катів Кавказу.

Із вуст царів не сходили слова “кротость”, “умиротворение”, “спокойствие”, “порядок”, “развитие промышленности”, “процветание”, а під цей акомпанемент посилювалися нові й нові військові підкріплення. При цьому застосовувалася тактика випаленої землі: руйнування і спалення аулів, захоплення стад худоби і нищення посівів, вирубування і випалювання лісів. Вельямінов на своєму багатому досвіді дійшов відкриття, що такі народи зброєю підкорити неможливо, а тому голод становить один із найдієвіших засобів: “Засіб цей полягає у знищенні полів. Вперше його вжито 1832 року, й тепер виразно видно, до якої міри виснаження доведено чеченців; треба діяти так постійно, щоб довести до краю і змуси-

ти підкоритись усім вимогам уряду...” (Чим не пряма вказівка комуністичним катам рівно за сто років до Голодомору?! — Ред.)

Кожна епоха має своїх речників духу. Це вони, мов суперчутливі сейсмографи, вловлюють глибинні народні нуртування, першими досягають їхню суть і причини. І спонукувані внутрішнім обов’язком перед співвітчизниками, самі стають джерелом нових ідей.

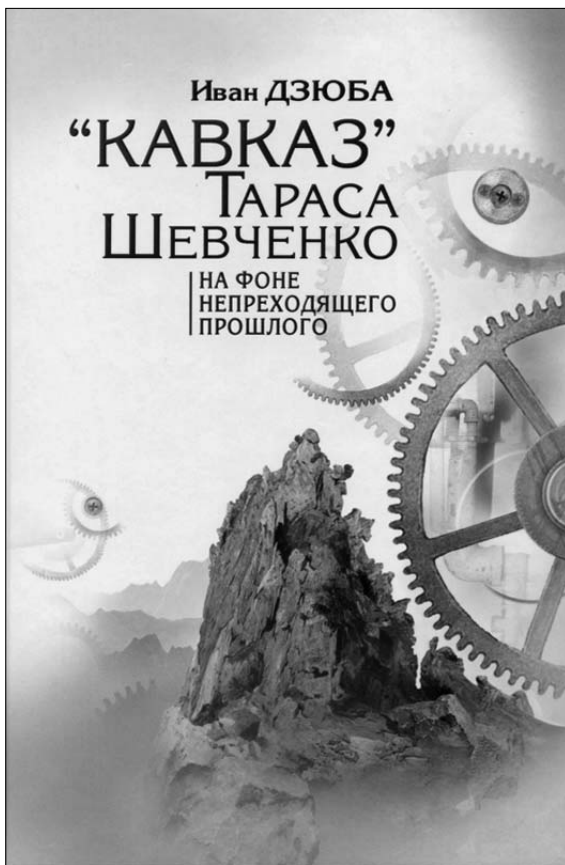
Серед тих, хто потужно вплинув на нашу національну свідомість, називаємо ім’я Івана Михайловича Дзюби, якому 26 липня виповнюється 80 років. Його наукова праця “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, написана далекого 1965 року і дивним чином явлена читачеві, стала не просто визначним літературним явищем (адже вийшла з-під пера талановитого літературного критика), — вона вплинула на розвиток усього нашого суспільства.

Незаперечний авторитет серед “шістдесятників”. Прагматик і романтик водночас. Людина фантастичної працездатності. Незважаючи на примхи долі, яка випробувала його і тюремними нарами, і міністерським кріслом, — мудрий, щирий, доброзичливий. Науковець, що бачить глибинний зв’язок між діями і наслідками.

Маленьке спостереження — по завершенні роботи над вищезгаданою книжкою Іван Михайлович одразу ж поклопотався, щоб вона була перекладена російською мовою, аби “просвітити” й тодішнє московське комуністичне начальство, і російську інтелігенцію і в Україні, і в Росії, застерегти від згубної політики в національному питанні.

Певне, подібні ж наміри спонукали його й іншу свою працю “Шевченків “Кавказ” на тлі непроминального минулого”, написану до 150-річчя “Кавказу” (адже Шевченків твір з’явився 1845 року), видати російською мовою.

Нове видання книжки ювіляра щойно побачило світ в Університетському видавництві “Пульсари”. Подаємо фрагменти з неї.

пристрастей національно-історичного й універсально-гуманістичного масштабу.

Безпосередній біль утрати доброго друга роз’ятрюється усвідомленням несправедливості цієї смерті — по суті невинуватості, за несправедливим, чужим, розбіжним справу. І тут починає звучати один із драматичних обертонів трагічної теми української долі: приреченість на служіння ворогові, приреченість на подвиги в обороні твого ворога, супроти ворогів твого ворога.

В європейській історії не сама тільки Україна опинялася в ситуації, коли її сини служили її поневолювачеві й віддавали життя за нього, гинучи або вимушеною, або “геройною” смертю. Кожного разу такі ситуації мали свої політичні й життєві особливості, своє емоційне забарвлення; але спільним для них було те, що вони виявляли спотвореність національної долі й глибоко травмували національне почуття. Хоч цей останній момент у деяких випадках усвідомлювано не зразу. Так, у середні віки не один із сербських “юнаків” побував на турецькій службі. Протягом XVIII ст. Австрійська імперія успішно використовувала як своїх вірних ландскнехтів сербських воєвків, поселенців-границарів, створюючи навколо них ореол героїчних оборонців спільної християнської вітчизни, — з тим, щоб, тільки-но вигасне турецька загроза, “віддячити” їм суцільним покріпаченням (як тут не загадати завзяту службу українських козаків російським царям — принаймні тієї пори, коли вони писали вже не славетного листа турецькому султанові, а менш легендарні й закрутісті листи Петрові I: “Цареві своєму наймилостивішому підніжки ніг побідноносних, курява й попіл...”

Шевченко ще в часи написання “Кавказу” міг мати деяке уявлення про причетність чорноморського козацтва до всеросійського подвигу втихомирення Кавказу і що це дражливе уявлення десь далеким тлом стоїть і за його гіркими словами про долю Якова де Бальмена.

Тільки “християнською” зарозумілістю та колонізаторським невіглаством чи колонізаторською зловмисністю можна пояснити імперські догмати про “дикість” народів Кавказу, зокрема Північного Кавказу. На правді вони — нащадки і носії давніх культур (не кажу вже про їхні моральні закони і кодекс честі — не дарма Шевченко так гостро скартав облудність “християнської” науки

супроти них). Навіть якщо культуру зводити до її писемних форм (неправомірний, але популярний підхід), то й тоді народи Кавказу далеко не були “дикими”.

Шевченків голос був голосом на захист “малих”, “неісторичних”, “нецивілізованих” народів — у європейській поезії того часу цієї теми як сфери волелюбної думки ще не існувало.

По суті, Шевченко чи не перший так принципово піднявся над рутинним поділом народів на великі й малі, історичні й неісторичні, цивілізовані й нецивілізовані, — і “зняв” цей поділ звертанням до священного права кожного народу влаштовувати своє життя: “воно не прошене, не дане”. Його велике гасло: “В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля” — мало універсальний характер, і в “Кавказі” також бачимо багату і глибоку варіацію цієї світоглядної істини та цього живого почуття.

На висоті цієї істини і цього світопочуття Шевченко відкинув євроцентричну картину світу, — хоч водночас підставу для заперечення цього “геополітичного” христотенризму шукає в самому Христі: як у Тому, для Кого і перед Ким усі рівносуцї й рівноцінні.

Ось чому Шевченків “Кавказ” і своїм змістом — не інвектива, не ідеологічний памфлет, не політична сатира мовою поезії. І не тільки больовий сигнал з одної точки земної кулі, з одного вузла організму людства. Це метафорична картина загального стану світопорядку, хвороби суспільної природи людства. Адже те, що дозволяв собі царизм чинити з народами Кавказу, характеризувало не самий тільки царизм, а й якість людства взагалі. Ось чому Шевченкові оскарження царизму переростають зрештою у моторошні запитання й рахунки до Бога.

Його оголене серце б’ється серед тяжких кривд, думка кидається від розпачу до віри і знову до розпачу, слово спалахує то святим гнівом, то гірким сміхом, то розпростертим співчуттям, то тяжкою сльозою, то судним криком. І мова летиться як гірська річка на перепадах, щомиті змінюючи напрям, бистрину і клекотання потоку...

Вирування сумнівів, проклять і надій... Але надія — над усе. Віра — над усе. Це щось інше, ніж упевненість у перемозі горців, — для такої впевненості підстав не було і немає. Це побажання-веління горцям і всім “лицарям волі”. Це жадання перемоги добра над злом, це ствердження свободи як призначення людини і людства, це звага обстоювати правду перед Богом. І тут уже не мало значення, що волає Шевченко до Бога християнського про правду нехристиянських народів. Шевченків Бог — Бог усіх, хто хоче правди.

Борітеся — поборете,

Вам Бог помагає!

За вас правда, за вас слава

І воля святая!

Юрій АНТИПОВИЧ,
журналіст,
м. Полтава

ПРОЧИТАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОСТОРУ

У передмові до книжки Миколи Степаненка “Літературний простір “Щоденників” Олесь Гончара” (Полтава, АСМІ, 2010) дружина письменника Валентина Гончар пише: “Ліпити образ митця, і зокрема Олесь Гончара, — це справа не з простих. Але Миколі Івановичу вдалося аж ніби воскресити незабутню для мене постать — з усіма достоїнствами, із душевним ліризмом, із надмірною категоричністю, з вибуховістю, із сократівським спокоєм. Зі сторінок видання постає небуденна особистість свого часу, письменник, інтелектуал, громадянин, патріот”.

ВИСОКА оцінка. І, мабуть, її не було б, якби не доскіпливий науковий пошук, властивий полтавському науковцю-філологу, який оприлюднив немало цікавого архівного матеріалу, глибоко осмислив епоху автора “Прапороносців” і, кажучи словами Валентини Гончар, “сумлінно висиджував над Олесевидами нотатками, нашими родинними паперами”.

Книга Миколи Степаненка — палітра портретів найвідоміших поетів і прозаїків радянської доби, подана крізь бачення і в оцінках, зроблених Олесем Гончаром у його щоденниках. Відкриває цю яскраву картинну галерею не проста і суперечлива в оцінках сучасників постать Павла Тичини, якого Гончар назвав яблуневоцвітним генієм України, поетом планетарних масштабів.

Напевне, для покоління українців, чия юність припала на кінець 50-х—60-х років минулого століття (зокрема й автора цих рядків), така характеристика поета здається парадоксальною. Всі ж бо ми пам’ятаємо саркастичні афоризми на кшталт: “Краще гризти кирпичину, ніж учить Павла Тичину”, “А Тичина пише вірші, та все гірші, та все гірші, та всі ж як один”, “На майдані коло бані спить Тичина в чемодані. Дайте мені кирпичину, я збуджу Павла Тичину”... Чи були підстави для таких ядучих глупів? І чи мав рацію Василь Стус, називаючи Тичину блазнем системи, чиновником літературної канцелярії? Чи мали рацію інші тичинознавці, скажімо, такий глибокий мислитель, як Євген Сверстюк, котрий немилосердно таврував тих творців української культури, які в криваві часи сталінщини і пізніше писали “відкупні” вірші про партію?

Думається, і так, і ні. Так, бо досить згадати хрестоматійні тоді вірші “Партія веде” (“Та нехай собі як знають, божеволіють, конають...”) або “Чуття єдиної родини”, де поет раптом заявляє, що він “чужий і чуждий рідних бродів” і володіє “аркоджним перевисанням до народів” (самоіронія?). Кажуть, подібні строфи врятували поета від Колими, Соловків і фізичного знищення. А воно ж нависало над Тичиною з 20-х років! Тоді сам Влас Чубар звинуватив молодий талант у “протягуванні націоналістичного дурману в літературу”. Саме так голова Ради народних комісарів УРСР зреагував на уривок із поеми “Чистила мати картоплю”, надрукований в альманасі “Вап-літе” (1926 р.).

А жорстокі 30-і роки, коли українські митці, серед них і Тичина, щодня і щоночі чекали арешту? Аби врятуватися, багато хто писав доноси-наклепи на колег і друзів. Тичина не заплямував себе жодним чином. А страшну статистику він, треба думати, знав: якщо 1930 року друкувалося 259 українських письменників, то після 1938-го — лише 36... Незважаючи на духовні й психічні травми (в ньому жив патологічний страх), він пройшов той пекельний час чистим, “трагедійно чистим”, — уточнює Гончар у своїх щоденникових записах.

Чутлива, як арфа, душа поета

Фото Олесь Дмитренко

3 квітня 2011 року Миколі Степаненку вручено премію імені Олесь Гончара

гостро реагувала на болі свого народу й усвідомлювала їх у контексті світових: “Тукнем же в світ про наші болі!”. Віршем “Пам’яті тридцяти” Тичина відгукнувся на загибель героїв Крут, які полягли, захищаючи від московських військ Муравйова молоді Українську державу 1918 року. Він зрозумів жажіття так званої соціалістичної революції, передчував, що в Україні знову розпинають Христа і вбиватимуть немирну Матір Божу, знищуватимуть церкву.

*Проходила по полю...
— І цій країні вмерти? —
Де Він родився вдруге, —
Яку любив до смерті?
Поглянула — скрізь тихо.
Бує дике жито,
— За що Тебе розп’ято?
За що Тебе убито?*

Тож чи вправі ми чинити суд над Тичиною? “Справедливіше і благородніше, — пише Микола Степаненко, — твердити, що геній поета затьмарили терор і зди-чавіння, які принесла сталінщина, що його біографія — частка нашої скропленої сльозами й політою кров’ю історії”. Ми схиляємо голови перед тими, хто не зігнувся у страшних випробуваннях віку, боровся і загинув за Україну, за її волю. На жаль, не всі народжуються глadiatorами. Та ще багатьох збила з толку позірною благородна ідея комунізму. Але подякуймо й Тичині, який у кра-щих своїх поезіях, як і Григорій Сковорода, душею сягав космічних сфер:

*“Уночі, Як Чумацький Шлях
сріблиту куряву простеле, Вийди
на Дніпро! Над Сивоусим небесни-
ми ланами Бог проходить, Бог за-
сіває. Падають Зерна Кришталев-
вої музики. З глибин Вічності па-
дають Зерна в душу”.*

Із суцвіття імен творців укра-

їнського і російського красного письменства “соціалістичних десятиліть”, яких так чи інакше згадує у щоденниках Олесь Гончар, Микола Степаненко відібрав чотирнадцять. Це представники старшого покоління: окрім Павла Тичини, “художник високої обдарованості” Юрій Яновський, “незабутній наш” Остап Вишня, “шира душа” Петро Панч, “самовідданий будівничий нашої культури” Микола Бажан, “творець найпрекраснішого козацького епосу” Михайло Шолохов.

Окремий розділ книги — “Шістдесятники”. І так само уже в назвах глав автор кількома словами дає кожному характеристику: “витязь молоді української поезії” Василь Симоненко, “поет-патріот” Іван Драч, Борис Олійник для Гончара “поет-столос”, Григорій Тютюнник — “живописець правди”, Іван Дзюба — “людина незламна духом і сумнівний в’язень”, Дмитро Павличко — “поет від Бога”.

З особливим пієтетом пише Гончар про Ліну Костенко: “Після Лесі (Українки) Ліна Костенко, звичайно, найбільша поетеса України, та й не лише України... а “Маруся Чурай” — вершина, вінець її поетичних досягнень”. Олесь Терентійович вважає, що є просто поезія і є справжня поезія, є просто поети і є поети-велети. Був час, коли на ім’я Ліни Костенко комуністична ідеологія наклала табу. Її змушували замовкнути, відтискували на задній план, хотіли виключити зі Спілки письменників. Але на вимогу Юрія Смолича “Виключити не-гайно!” Гончар категорично відповів: “Ніколи... скоріше сам піду зі Спілки”. Він розумів, що Смолич говорив не від себе, він передав вказівку генералів із Володимирської (читай із КГБ). У щоденниках згадується кілька гучних епізодів з життя непокір-

ної поетеси. Артистка Ніла Крюкова розповіла Гончарові історію з ляпасами, що їх вліпила Ліна Костенко директору Київської філармонії, який заборонив пані Нілі читати в престижному храмі культури роман у віршах “Маруся Чурай”. Дійство перенесли на завод “Арсенал”. Тоді Ліна Костенко з’явилася на заводі, викликала директора філармонії, такого собі плюгавого чоловічка.

— Так ви справді директор?

— Справді.

Відміряла йому раз:

— Це — за мене.

А з другої руки:

— Це — за Нілу.

А третього ляска:

— А це — за Марусю.

Директор подав до суду. Утім, справу зам’яли.

ІЗ-ПОМІЖ ІМЕН, які Степаненко поселив у своєму “Літературному просторі...”, є й поет Віталій Коротич. Метаморфозу стосунків Гончара і Коротича не можна оминати, адже поет завдав глибокого болю метрові нашої літератури. А починалося все напрочуд красиво. Вони дружили сім’ями. “Були у Віталія (Коротича) на новосіллі, — занотовано в щоденнику 14 жовтня 1968 року. — Слухали “Іже херувими” Бортнянського у виконанні капели Китастого. Грандіозно. Не поступається Бетховену”. Коротич не без сприяння Гончара рухається до вершин слави. Він лауреат Шевченківської премії, секретар Спілки письменників України, часто їздить за кордон. Та ось настають 80-і роки, горбачовська перестройка. Грянув Чорнобиль. І Коротич подалі від лиха біжить у Москву. Стає редактором журналу “Огонёк”. Там і настає духовний злам. Поет забув, із якої землі він родом, яку культуру представляє. Стосунки Гончар—Коротич різко охололи, почалися

взаємні звинувачення. “І в кожного, як кажуть у народі, своя правда”, — констатує Микола Степаненко.

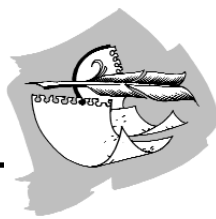
Коротич звинувачує Олесь Гончара: не захищав письменників, котрих переслідувала система, приймав найвищі нагороди СРСР, премії і звання, а тим часом ненавидів ту владу, і коли настали незалежність і свобода слова, в письменницькому портфелі не виявилось жодного бунтарського роману часів застою, з яким можна було б вийти на люди.

А в очах Олесь Гончара Коротич, який зачистив за кордон, стає “тихим американцем”, зажерливим у своїх апетитах мішанином, який розповідає про те, як у Римі облежував боки на пляжах, обпивав та об’їдав у барах італійських комуністів. “Невже епоха геніїв має змінитися епохою мішан?” (запис у щоденнику від 5 червня 1982 р.). Відтак що далі — гірше. “Талик Коротич” уже дозволяє собі інтерв’ю, в яких поливає брудом Україну, українську літературу, не помічає власних гріхів, займається самовихваланням. Врешті-решт, виїздить до США, де стає професором Бостонського університету.

Достойну відповідь Коротичеві дали Віталій Коваль, Михайло Шевченко, Олександр Сизоненко, Петро Осадчук у статті “Щоб не шкварчати, а чесно...”, яку надрукувала “Літературна Україна” 21 січня 1988 р. Її резюме: Коротичу ніхто не давав права останньої інстанції, він не може посягати на всю українську літературу — ні як поет, ні як критик, ні як лауреат різних високих премій, ні як професор Бостонського університету. “Патріотизм починається там, де ти відповідаєш за рідну культуру, де впливаєш на неї, робиш її глибшою і серйознішою”, — це важливе для літератора кредо, проголошене свого часу Віталієм Коротичем, сам Коротич і зігнував.

“ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОСТІР...” — третя книга професора Степаненка, присвячена Олесеви Гончару. Книга дуже містка, пристрасна, не залишає вас байдужим. Чим далі читаєш, тим більший інтерес викликає. Видання проливає світло на щедрий духовний світ непересічного письменника і його епохи. Промовисті й ці факти: хай і на схилі літ, Олесь Терентійович відмовився від партквитка, підтримав студентську Революцію на граніті, Народний Рух і Незалежність України, що мало величезний вплив на умі тих українців, які вагалися, сумнівалися. Він глибоко розумів місце літератури в суспільному житті: “Літературу справді вважають ядром національної культури. І природно, що від сили ядра побільшується чи, навпаки, поменшується дієвість всієї культури, всього духовного життя народу”.

Ці слова, які Микола Степаненко взяв одним із епіграфів до книги, нагадують письменникам про високу відповідальність їхнього слова, громадянської позиції, таланту перед нацією, перед історією.

Микола СТЕПАНЕНКО,
доктор філологічних наук,
професор, член НСПУ

ВИПРОБУВАННЯ ЛЮБОВ’Ю

Генії самі по собі не народжуються, їх Бог посилає у цей світ. Вони, проте, можуть не розквітнути, ба, навіть змертвіти, якщо не буде сил, які сприятимуть їхньому самоствердженню, щоденному поступові. Без перебільшення увесь світ знає Олеся Гончара як геніального українського письменника, совість епохи, патріарха літератури, невтомного борця за мир. І звісно ж, не завжди думаємо ми про те, що вознесло цього митця в духовне піднебесся. Бабуси не тепле слово і її молитва. Друзі. Книги, прочитані ще в дитинстві. Життєвий досвід, радість та біль сотень людей, пропущені через власне серце. Постійна робота над собою й відповідне літературне оточення. Усе це правда. Але є ще одна правда: довкруг Гончарової слави і сили стоїть Березина його Духу й Таланту — Дружина Валентина, яка, ніби Добрий Янгол, шохвилинно, щоденно окриляла, надихала, підтримувала, розуміла...

Валентина Данилівна сповна присвятила себе творчій музі обранця долі. Філолог за фахом, великий поціновувач художньої творчості, наділений від природи рідкісним даром відчувати слово, плекати його, вона всю свою послану Всевишнім і добути сумлінною працею енергію віддала чоловічій творчості. Безсумнівно, стала б ця жінка доктором наук, талановитим літературознавцем, могла підкорити ще в юності найвищі інтелектуальні вершини. Їй же пророкували в університеті славне майбуття. Однак... цього не сталося. Одразу після закінчення університету Валентина померла разом з собою і взяла на свої тендітні плечі нелегку місію дружини художника Божою милістю — організовувала його робочий день, друкувала і правила твори, полегшувала побут, оберігала від усього злого. Стороння людина так не змогла б розуміти її Олеся, підтримувати його на нелегкій письменницькій стежі. А поруч із нею, дружиною, порадицею, другом, Олесеви Терентійовичу працювало легко, спокійно й надійно — і змолоту, і в літа поважні, коли вже хворий прозаїк і літературознавець надиктовував рядки творів вірній половині. Для чоловіка вона була першим і найоб’єктивнішим критиком, він дослухався до кожного її зауваження, повертався до написаного, шукав нові слова, які лягали на душу його Валюшки. З творчою людиною спілкуватися ой як нелегко, а що вже жити в парі — то і говорити не доводиться — незмірно тяжко. І не митець винуваєць непростих непорозумінь, негараздів, а велика таїна таланту, що нуртує в ньому й вибухає то імпульсом доброти, то струменем гіркоти, то дитинною наївністю й довірливістю, то сміливою забудькуватістю, то часом безпорадністю в побуті. Та й тут виявилася мудрість Валентини Гончар. Вона офірувала свою гординю, поступилася власними принципами й щасливо та красиво пройшла довгі подружні літа з чоловіком, який

умів бачити вічність в одній хвилині, прекрасне — у буденному, цілий світ — у малому зерняткові.

Вражає пам’ять цієї жінки. Вона точно відтворює всі сюжетні лінії Олесеви романів, повістей, новел, цитує цілі сторінки з його літературознавчих праць, знає всі складнощі творчої роботи митця. Найбільшим щастям для Валентини Данилівни було бачити, як народжувалися твори, як нібито надиктовувалася якоюсь вищою силою розповідь про лихоліття війни, руйнування соборів, пристосуванство й нещирість людську, полігони, горе Уралова, чисті ранки й лебедину вірність закоханих, срібний голос тронки, ясну зорю надії і віри, далекі вогнища...

Дивує й ще одне у Валентині Гончар — достеменно знання широти світу творчих взаємин чоловіка. Вона годинами може говорити про той або той документ з архівного огрому, про який лист чи звернення, про приємні й не дуже гарні епізодичні та постійні контакти з владою, із сучасниками. Книга спогадів, написана Валентиною Данилівною, — тому підтвердження. І назва цього неоціненного видання — “Я повен любові...” — красномовно засвідчує золоту максимум спільного шляху цього вірного подружжя, висловлену якимось митцем: “...життя — це найперше любов...” і “...головне все-таки — любити!” Любов дружини, цього Світлого Янгола, надихала Олеся Гончара за його життя, це велике почуття оповиває оморфом підтримки та захисту образ письменника й сьогодні, коли він уже відлетів у засвіті. Вона, немов ласкава зоря, світила й світліть митцеві всякчас. Адже любов, як писав Гончар,

дужча за смерть. Літературний критик за покликанням, професійний знавець українського красного слова, Валентина Гончар змогла об’єктивно подивитися на чоловіка як на літератора, зігрівши, проте, спогади суб’єктивністю своєї любові, наснажила наше знання про письменника особистими фактами, без яких не є можливим повне усвідомлення феномену митця та його творчості. І за цю безцінну людинознавчу й літературознавчу інформацію, за копітку, самовіддану працю Олесевого ідейного натхненника й популяризатора доробку, а ще — порадирика, коректора, секретаря, критика, упорядника безмежно вдячні ми їй.

А над усім стоїть скромність цієї дивовижної жінки. Ніколи не заявляє вона про себе, хоч її роль — непроминуша; замовчує, приховує свої заслуги, а вони — великі; і багато чого б неповторного, полишеного Олесею, не було б зовсім або загубилося б воно десь у вирі сірої буденщини, мізерних щоденних клопотів, якби не дружина. Слово Валентини Данилівни про чоловіка — це не побутові оповідки, не якісь прикраси й оздоба до його постаті, а фундаментальні, наповнені важливими фактами розповіді про митця.

Щоденникові нотатки Гончара, присвячені дружині, упорядковані та видані вже після відходу художника за одвічну межу саме завдяки її невтомній праці, проливають світло й на особисті взаємини подружжя, дають зрозуміти, що кохання одразу й навік з’єднало цих двох людей, що Олесь Терентійович уважав подарунком долі зустріч із дівчиною, якою був “зачарований наскрізь” усі свої земні роки. Однак одне цих двох спарованих Богом людей ще й те, що інтимне вони не виставляли на передній план, а думали про благородне, про справу, тому навіть у таких сокровенних жанрах, як епістолярій, щоденники, мемуаристика, йдеться про речі вищі, куди ваговитіші, ніж родинний затишок, успіх дітей. І ще міцнішими та прекраснішими були їхні стосунки тому, що вони — не просто закохані люди, а друзі, одностудійці, яким боліли однакові проблеми, які переймалися спільними інтересами, і, як писав Антуан де Сент-Екзюпері, дивилися не просто одне на одного, а в одному напрямку, разом бачили зорі в калюжах на буденних шляхах, захоплювалися й передавали своє захоплення іншим, разом хвилювалися за долю свого народу, разом самовіддано працювали задля розвою рідної української літератури...

Слухаючи Валентину Данилівну, коли вона в пориві відвертості виповідає деякі

сокровенні речі, пересвідчуєшся, що Гончар ніби ліпив образ коханої жінки, родинних взаємин зі своєї дружини, із власного життя. Душевна чистота й сила духу, гармонія краси внутрішньої та зовнішньої, жіноча гордість, уміння слухати й розуміти, уроджена інтелігентність, серйозність, надійність, вірність, освіченість, чесність із собою і людьми, сміливість, проникливий ліризм світогляду, дитяча закоханість у красу доколишнього світу, мудрість, саможертвність, терплячість, самостійність, незалежність — то все вона, його Валюшка. Її риси можна зчитувати з багатьох жіночих образів, вималюваних письменником: Софія Заболотна з “Твоєї зорі”, Єлька Чечіль із “Собору”, Таня Криворучко з “Людини і зброї” — усі вони чимось нагадують ту єдину й найріднішу, кохану й люблячу Олесеви Березину.

Символічним видається сьогодні фінал роману “Твоя зоря”: з усмішкою зник у “саявах блакиті”, “збезвістився”, сховався навіки за хмарами Кирило Заболотний. Минають роки, а його добра дружинонька Софія продовжує чекати на свого лицаря неба, “виглядає свого вічного мандрівника”, вірить у те, що її милий живий, бачить на степовому обрії образ коханого, чує в поривах небесного вітру рідний голос. Ніби передбачив митець сумну долю своєї Валюшки, чи ж то написане наприкінці 80-х напроорочило дійсність 1990-х — 2000-х років, стало реальністю наших днів... Вірна Олесева дружина, як і героїня його роману Софійка, доживає віку сама, але сили їй додає лебедина вірність — ота, що ще в “Прапороносцях” митцем оспівана, а ще надихає усвідомлення того, що віднині вона має жити й творити, працювати за двох: і за себе, і за коханого Олеся.

Разом подружжя Гончарів пройшло шлях довжиною в півстоліття. Але й сьогодні, по смерті митця, що спільну стежу не завершено. Валентина Данилівна продовжує жити любов’ю до свого чоловіка, черпає сили в ній, у своєму обов’язку перед коханим — донести людям усе, що він створив, утілити в життя його плани, мрії, задуми, довершити те, що він розпочав і не встиг зробити. Олесь живе в її серці, у написаних ним творах, у дітях, онуках і правнуках. І ще раз наголосимо, що цій її саможертвності, відданості багато чим завдячуємо ми, поціновувачі його самотнього таланту: друзі, знайомі Олеся Терентійовича, дослідники творчості й прості читачі. Гончар розмірковував у щоденникових записках 1993 року: “Прекрасна любов між молодими в юності, але ще прекрасніше це почуття, якщо люди, пронісши його через усе життя, зберегли це в собі, й наближаючись уже до могили”. Що ж, Валентина Данилівна неймовірно красива у своїй любові та вірності, адже вона зберегла це почуття для вічності, навіть після розлуки з коханим.

Галина ГРИМИЧ

Їй випало щастя стати дружиною геніального Олеся Гончара. Їй судилося чергування горя й радощів.

Валентина Данилівна Гончар сповна знала гіркоту життя за часів війни й окупації. Разом з іншими студентами Дніпропетровського університету рила протитанкові окопи, виходжувала поранених у госпіталях. Пережила смерть батька, який добровільно пішов на фронт і в липні 1941-го загинув. А прийшли окупанти, — щоб уникнути набору до Німеччини, натирала очі цибулею, штучно викликаючи діагноз трахоми.

У своїй книзі споминів про Олеся Гончара під його відомим висловом “Я повен любові...” Валентина Данилівна згадує й драматичну сторінку, пов’язану з її матір’ю Олександрою Федорівною: “...після визволення від фашистів її заарештували і засадили енкаведисти в камеру попереднього слідства. Мама — дружина комуніста потрапила в цю історію тільки за те, що прочитала листівку українською мовою, передану їй сусідкою Маринячкою. Як

«ЯКИЙ ЧОЛОВІК, ТАКА Й ЖІНКА...»

згодом стало відомо, скинули листівки радянські літаки для перевірки лояльності громадян, що перебували в німецькій окупації”.

Отож можна подумати, що в молодості вродливої дівчини все складалося вкрай погано. Аж ні. Фортуна — римська богиня щастя — не забула про неї. Саме в цей час і відбулася її доленосна зустріч зі студентом-фронтвиком Олесею Гончаром.

“У ті щасливі миті я сама себе не впізнавала. Між нами з’явилася тільки мова серця”, — згадує Валентина Данилівна. А далі? Далі — успішна жінка й щаслива мати при успішному чоловікові.

Колись у приватній розмові Ліна Костенко обмовилася: “Який чоловік, така й жінка...” Вона нікого конкретно не мала на увазі. Сказано просто, але влучно. З цієї точки зору в обох, очевидно, має бути однакове світобачення. І тільки? А ще? А ще найголовніше... Для обох “...кохання має бути за-

собом пізнання світу й самих себе, глибинних загадок життя”. Це, звичайно, не мої міркування. Вони належать теоретикові німецького романтизму й автору роману “Люцинда” (1799 р.) Фрідріху Шлегелю.

— Це про них! — відзначила я подумки, коли вперше, 1987 року зустріла Олеся Гончара й Валентину Данилівну на прибалтійському узбережжі в незабутніх Дубултах.

Для Валентини Данилівни немає слова “потім”. Будь-яку роботу, і побутову, і творчу, прагне робити не таячись, але ретельно. Згадується передовсім її багаторічна сумлінна праця з архівом Олеся Гончара, зокрема підготовка його “Щоденників”, виданих “Веселкою” у трьох томах.

Притаманний, вроджений дар Валентини Данилівни — повага до літератури. Вона уважно стежить за сучасним літературним процесом, прагне заглибитися й характеризувати те чи інше явище національної

культури. Її думки, оцінки, міркування об’єктивні, безпосередні й чесні. Вона вміє радіти чужим успіхам. Я переконалася в цьому, коли ми обмінювалися враженнями й думками щодо роману Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”, який нещодавно мав гучний суспільний резонанс. Вона любить і всіляко підтримує (зокрема й матеріально) молодих літераторів, перечитує десятки прозових творів, представлених на щорічну премію імені Олеся Гончара.

І в житті, і в літературі, у засобах масової інформації Валентина Данилівна категорично не сприймає агресії, насильства, істерії. Вона безхитрісна, органічна і щедра, як наша українська земля. Читаючи її книгу споминів про Олеся Гончара “Я повен любові...”, звертаєш увагу на те, як вона характеризує колег-письменників, їхніх дружин. Вона ніде не дає негативних характеристик. Не можна не поцінувати цей дух письменницької солідарності. І нам (письменницьким дружинам) багато в чому варто повчитися в нашій сьогоднішній ювілярки Валентини Данилівни Гончар.

ВІТРАЖІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Лілія МАКСИМЕНКО,
член НСЖУ

Роман Володимира Лиса “Століття Якова” — один із найкращих творів, виданих за десять років організаторами конкурсу “Коронація слова”. Він також увійшов до п’ятірки найкращих книг за версією ВВС.

Послугуючись простим прийомом — спогади старого, — письменник вибудував величний храм, у вітражах пам’яті якого грає світло правдивої історії — без патетики, без такої звичної для нашої літератури ідеологізації. Переконана, зміна політичних мейнстрімів, суспільних орієнтирів тягне за собою й певну карикатуризацію понять — за законом маятника. Уже говорила у зв’язку з романом Василя Шкляра про те, що загартники не можуть бути красивими — в цьому сенсі “Чорний ворон” є своєрідною відповіддю численним радянським “свадьбам в Маліновке”. Що ж до роману Володимира Лиса, то він випередив наш час. У “Столітті Якова” немає своїх чи то чужих, білих чи то червоних. Усі герої, навіть епізодичні, непередбачувані у своїх вчинках.

Як відомо, головна функція вітражів у сакральних спорудах — створення містичної атмосфери. У схожий спосіб авторові роману “Століття Якова” вдалося поєднати непоєднуване. У романі двоє головних героїв — Яків Мех (по-вуличному Цвіркун) і століття, яке йому вдалося прожити. Нелегке, скажімо так, століття...

Будь-яка рецензія потребує класифікації, порівняння. “Століття Якова” не вписується в шеріг будь-яких творів — це роман, який виокремлюється не лише в українській літературі. У якихось там двісті сторінок письменник втиснув не лише тридцять шість із половиною тисяч днів головного героя, поліщука Якова Меху, а й столітню історію кількох держав. Цікава й форма цієї своєрідної саги — події відбуваються у трьох часових вимірах, що калейдоскопічно змінюють один одного — описуються три-воги й болі старого напередодні свого столітнього ювілею та його п’ятирічне очікування вісточки від молодшої дівчини (пташки, метелика... наркоманки), поява якої й викликала з непам’яті вир спогадів Якова Меху. І чого тільки в житті головного героя цього роману не було — шалена любов, зради, прощення, вбивства, війни, концтабір, покинуті власні діти й виховані ним чужі як свої... І все ж старий зберіг віру в Бога та вміння бачити красу.

Час у романі — рівноправний герой (що, до речі, відображено й у назві твору), який потребує реабілітації чи не більше, ніж його партнер Яків Мех. І Володимир Лис за допомогою одного героя реабілітує іншого, наголошуючи: окрім загальновідомих (як і маловідомих!) фактів, окрім воєн, геноциду, голоду, в минулому столітті жили такі люди, як Яків Мех. Через вітражі пам’яті цієї щирої й совісної людини й досі пульсує світло.

Попри всі страхиття, змальовані в романі, цей твір дуже оптимістичний. Перечитуючи відгуки на “Століття Якова” в інтернеті, надібалася й таке зізнання: читачка все очікувала, коли ж старий помре. Мав бути кінець цього роману трагічним — і квіт. Однак головний герой раптом, попри всі стереотипи, не загинув у лихоліттях, дожив до столітнього ювілею і “можна типерка уже й умирати, — подумав Яків, коли син скінчив говорити. — *Хотя не, тре’ ще таки буде того цвіркуна послухати*”. Раптом він відчув, як на щок з його старечого ока викотилася сльоза. Одна, друга. І ще одна — з правого ока. “*Чого ж ти плачеш, старий?*” — подумав Яків”. Саме так закінчується роман. І на запитання сина, чи йому не погано, старий відповідає, що йому добре...

Торба сміху від Петра Товстухи

ТОРБА СМІХУ ВІД ПЕТРА ТОВСТУХИ

приурочена до авторського ювілею, хоч про це в книжці нічого не сказано) — “Торба сміху. Байки, гуморески, веселі історії для дорослих та дітей” (Суми, ВВП “Мрія-1” ТОВ, 2010). Зміст її цілком відповідає розгорнутій назві. Тут є цікаві знахідки, “списані” з життєвих моментів, влучні характеристики і просто-таки крилаті вислови в дусі Квітки-Основ’яненка, пригадуєте: “Бачили очі, що купували, то їжте, хоч повилазьте!”. А у Петра Товстухи надбудуємо антитезу: “*Краще б з голоду я здох, аніж з’їв отой хот-дог!*”.

Цю ж тему доповнює розповідь про те, як “У столицю прибула Пані Проня із села”...

Загалом твори Петра Товстухи — ніби веселі невинуваті замальовки з натури, відбиті через образну призму іронічного спостерігача. Переважно віршовані, але й прози він не цурається.

Такі собі побутові сценки. А їх же можна трактувати і як типове, але небажане суспільне явище. Та не гнівними інвективами, а тихим стогоном від душевного болю просякнута громадянська лірика на злобу дня, коли поет-сатирик скрушно звертається до стражденної України із риторичними запитаннями:

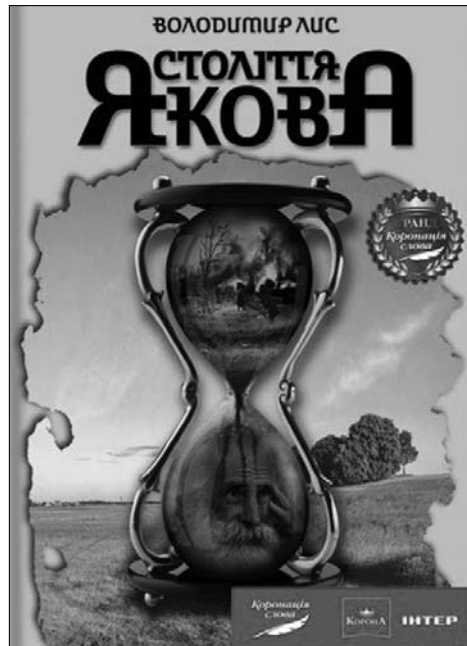
*Як твої діти-людоньки на волі?
Чи удалось позбутися ярма?
Родючі землі орють вільно в полі?
Чи спини гнуть для дядька задарма?*

*Пісні співають, воду п’ють джерельну?
Говорять вільно чи як хтось звелів?
На дух перевіряють всіх ретельно?
Чи ділять на “своїх” і на “чужих”?*

Як на мене, Петро Товстуха, хоч (певно, небезпідставно) і вважає себе сатириком, але в душі він лірик. Може, трохи насмішкуватий, буркотливий, але лірик (як, до речі, майже всі сатирики — по собі знаю!). Впадає в очі доброту почуттів у його іронічних поезіях:

*Ну чом же сквер міський не казка —
Тут і бажання, і любов,
І солов’їний щебет, ласка,
І тиша вікових дібров...*

Петро Товстуха неабиякий мастак по-

Коли я читала цю дивовижну книжку, мимоволі думала: скільки ж таких Яковів, Марій, Микол та Галин живе в моїй Україні, саме вони є прикладом незнищенності нашого народу, втіленням отєї давно загубленої так званою елітою націєтворчої ідеї. Написала оце “т. з. елітою” і подумала, що саме за найгіршими рисами наших очільників нас сприймають у світі. Тут тобі і комплекс меншовартості, і “де два українці, там три гетьмани”, і “як не з’їм, то понадкушую” й ще багато чого — приказки у всіх на слуху. Хіба знають потреби тих, над ким поставлені кермувати? Чи поліпшили життя таких, як Яків Мех і мільйонів йому подібних? Що їм, котрі доскочили до влади, до того далекого інопланетянина — дядька на селі?

Власне, новий роман волинянина Володимира Лиса дав відповідь на те, якої саме літератури потребує нинішнє суспільство для власного розвитку.

тішати дітей смішними каламбурами, де геть усе переплутано. І переконаний, що “*Дитячі жарти читати варто*”. Саме так називається один із розділів “Торби сміху”. Там зібрані переважно короткі віршовані гуморески та усмішки, побудовані на несподіваних парадоксах.

Окремим циклом Товстуха пропонує власний варіант “Веселої абетки”, над якою, за словами його колеги по літературно-мистецькому об’єднанню “Звенигора” Миколи Крючкова, працював цілий рік. А це дуже непросте, навіть марудна праця. Як відомо, до “абеткового” жанру багато хто з дитячих і не зовсім дитячих письменників долучався — від Ганни Чубач до Олега Черногуза — і ніхто з них, за великим рахунком, не досягнув стилістичної досконалості. Я це знаю, бо, коли був редактором “Веселої абетки” О. Черногуза, довелося перечитувати твори аналогічної тематики багатьох інших авторів.

Тепер я уважно прочитав і віршики товстухівської “Абетки”, присвячені кожній літері українського алфавіту, і як редактор-фахівець жанру можу твердити, що авторові багато чого вдалося досягти, але для повної довершеності циклу одного року йому, певно, виявилось замало: слід було б іще тришки поритися в словниковій безодні. Ось, скажімо, одна з найвдаліших текстових ілюстрацій — до другої за порядком літери:

*Біля білої берізки
Бабак буду будував.
Борсучок десь близько-близько
З Бобреням бешкетував.*

За задумом, тут кожне слово мало б починатися з літери “Б”. Однак поставлене завдання недовиконане (виплетено зайве — *десь* і з). До того ж, наголос першого слова у другому рядку збиває з ритму весь чотиривірш.

Отже, Петрові Володимировичу з Глухівським козацьким куреном ще є над чим працювати і в зеніті віку творчо вдосконалюватись на передньому краю боротьби проти московської мовної навали, бо таки справді, *чия мова, того й держава*. А вдосконаленню, як кажуть, немає меж.

ПРО ОРЕСТА КНЯЗЬКОГО І ЖАНР УЧИТЕЛЬСЬКОЇ ЛІРИКИ...

Орест Князький. *Мій вічний ПОДИВ: учительська лірика*. — Київ: “Українська Видавнича Спілка”, 2008, 128 с.

Євген БАРАН,
член НСПУ, Івано-Франківськ

Орест Князький — директор школи з Верховинщини, який знаходить час для писання віршів, музики до власних пісень, бере участь у різноманітних пісенних фестивалях, відзначений низкою літературно-мистецьких премій (ім. Марії Підгірянки, ім. Володимира Сосюри, ім. Дмитра Загула, ім. Сидора Воробкевича, ім. Богдана Лепкого), видав свою дев’яту поетичну збірку, назвавши її “Мій вічний ПОДИВ”...

Орест Князький — поет-лірик, поет-пісняр. Якийсь дивний збіг, але пан Орест народився в один день і в один рік зі Степаном Пушиком. Не знаю, кого з них такий збіг характеризує з кращого боку, але в обох є ота нестримність і широкість поетичного характеру. Хоча Пушик пластичніший, колоритніший і мелодійніший у своїх віршах. Зрештою, досвід поета-пісняра Пушика потрібно розглядати в українській класичній традиції: Андрій Малишко — Дмитро Павличко — Степан Пушик. Тоді як Орест Князький — поет і пісняр дещо іншого звучання й іншої української традиції — традиції учительського лірико- і прозового творення: Марійка Підгірянка — Олесь Донченко — Орест Князький... Звідси в останнього наскрізна дидактична тенденція, сюжетно-побутовий, дещо приземлений, пласт розказаних історій, заклічно-патетична інтонація.

Книжка має оригінальну композицію, бо попри віршовий пласт виразної учительської лірики у ній (“Спробуймо, діти, гуртом розгадати...”, “Ти чий, хлопчине, що ростеш... з брехнею?”, “Пісня хлоп’ячої справедливості”, “Дозволь за парту, друже, поряд сісти...”, “Префікси і суфікси” та ін.) з морально-етичним акцентуванням, автор подає дидактичні притчі, афоризми, максими, думки, “скромні нотатки”, заповіді, учительні декалоги, дидактичні філософії, педагогічні поради, подані у формі “дванадцяти педагогічних Гераклових подвигів” тощо. Все це разом і створює цілісну картину оцього “вічного подиву” виховання і творення.

Маємо тут кілька авторських пісень із нотами до них (“Гімн Києва”, “Префікси і суфікси”, “Космічна пісенька”, “Пісня хлоп’ячої справедливості”, “Оптимістичний марш”).

Серед апробованих форм, у яких виліваються авторські дидактичні одкровення — пісня, коломийковий вірш, традиційний римований вірш із нечіткою строфічною будовою (ямб, хорей, дактиль). Виразна антипостмодерна тенденційність віршів (“Корять: це ж — постмодерн! Ні! Не збавну прогресу!”, “Комусь, гадаю, це потрібно, любий...”). Інші теми — інтимний вірш, патріотичний, філософсько-медитативний, пейзажний — із виразним дидактичним струменем, який часто-густо перебиває саму тему, зводячи її до педагогічної декларативності.

Ця книга — актуальна лектура для естетично-педагогічних завдань на уроках літератури. Нікуди ми від дидактичної доцільності не подінемося. І досвід прикарпатських літераторів-педагогів: Ірини Яцури (1946—2004), Ольги Нижник, Оresta Князького наголошує на важливості уміння бути посередником між дитиною і літературою. Тим більше, що вчитель у цьому разі виступає не тільки посередником, а й безпосереднім творцем. Принаймні це створює ілюзію не лише налагодження діалогу із читачем, а й ПОДИВУВАННЯ, яке і є основою творення.

В'ячеслав ЛЕВИЦЬКИЙ,
член НСПУ

Імовірно, осмисленню української поезії XX ст. часом бракує не енциклопедичних гросбухів, а етюдників. Налаштованість на згромадження спостережень, мовби на нанесення грифельних ліній, змусила б ретельніше приглядатися до словесних панорам. Принаймні обачно прописувати контури в них, уловлюючи в шортких перетинах знайомі риси.

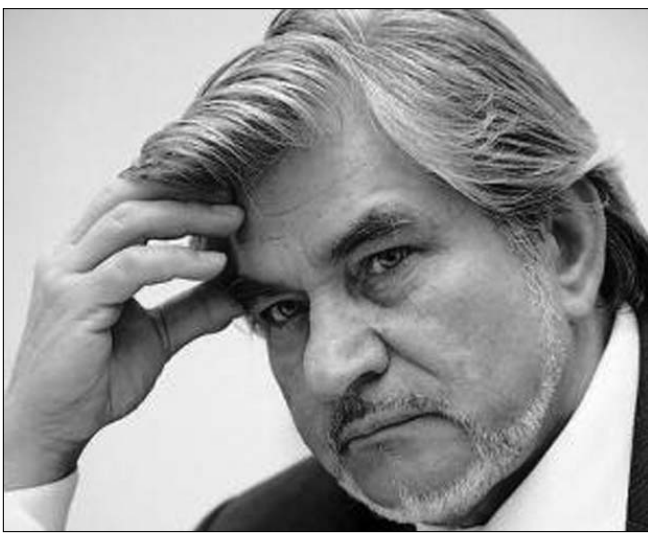
Три крапки на обкладинці нової книги Павла Мовчана уриваються, ніби розпливчатий край кінострічки. Так художнє оформлення Костянтина Сулими тонко підкреслило авангардну динаміку, яку чистач інколи відвик розпізнавати в цього лірика. На додачу — у графіці на сторінках фоліанта перемижуються гербарій, розімкнута рамка для світлин, монтаж відзнятих об'єктів, що складаються у східці, зрештою, наскрізна фігура сонця, схожого на годинниковий механізм... Ця масштабність образного руху подивовує. Однак за кожним зримим зміщенням у світоустрої збірки можна помітити мить окремого “ескізного життя”. І найповніше уособлює нарисовий, недорозгадано-прихований план сама назва видання — “Ти...”.

Безперечно, у нових віршах П. Мовчана, мовби крізь кальку, проступає експресія його звичної художності. Як і побудова вірша на взаємопроникненні предметів, підкресленні їхніх примарно-прозорих меж: “Облушувалось світло, мов слюда, // отвердівала встояна вода // і зірка прямовисну павутину // спускала з неба — рятівну, єдину // єднальну нить, бо в безвість запада // світ сповивальний...” (“Наближення”).

“Метафора обрису” виявляється прийомом, найближчим для П. Мовчана. Трищини уподібнюються до загрозливих тенет, а ті — до рятівної ниті... Сенс кожного з образів — лише петелька у візерунку, який розростається саме в мить споглядання. Один із віршів не випадково вказує на відчутті “пасма світла-уяви” (“В кучериках вовни”). Прагнення підтримувати схожу доступність, оречевленість стає вирішальним. Через нього очікуванням виявляється, приміром, посилення на “сувої диму”. Певні скручування-розгортання взагалі виконують роль “лейтмотивів дії” у збірці.

Тлумачення форми через гнучкість її меж не випадково породжує специфічний жанр — художньо осягнуту мапу. Так, для підкреслення того, що “янгольські лунали голоси”, автор вказує на “сферичний простір”, який “надовколо рухавсь” (“Чо-

му ти зором внутрішнім не бачиш...”). Ідеться зокрема про вірш “Географічний атлас”, у якому реалії “картографуються”: фіксуються як кольорові розмиви й у сукупності впорядковують кругозір ліричного суб'єкта. Завдяки цій примхливій динаміці непохитні, здавалося б, геополітичні регістри, що втручаються в поетичний виклад, пом'якшуються: “Пильне вдивляння в лінію обрію марне... // Ледь розмивається пляма базарна... // Хто припливе з по-тойбіччя й на чому? // Си-

ЕСКІЗИ ВІДЛУННЯ

ній вітрильник темніша... чим ближче додому...” Аналогічно, через викликання “із уяви — явини, // з соляної глибини”, проступають “Турецькі мотиви”.

Після прочитання таких віршів може виникнути ще одне припущення, де в чому крамольне на тлі давніших критичних роздумів про письменника. Зазвичай твори П. Мовчана прийнято гучно анонсувати як “тиху лірику”. Безперечно, умовність відповідного означення тут не піддається

сумніву. Проте доробок поета, включно з найновішими текстами, змушує глибше зосередитися на стильових аспектах. Справді, оглянута структура світу-атласу досить відчутно асоціюється з метареалізмом. Цей напрям, як правило, виокремлюється в новітній російській літературі. Наприклад, його чільному представнику Іванові Жданову притаманні схожі паралелі з мапами чи “космографіями” в доборі ускладнених, кількарівневих “метаметафор”. Вірогідно, розщеплення простору на обриси й відзвуки, подальше химерне зрощення цих складників у творах вітчизняного лірика досить споріднене з метареалістичними експериментами. Про можливу художню дотичність свідчить і мала часова відстань між поколіннями, до котрих належать автори.

П. Мовчан, утім, більшої ваги надає первинному промальовуванню. Для поета не менш визначальним, ніж обживання теренів, видається колекціонування інструментів для увічнення цих теренів у пейзажі. “Проміжок рами”, допоміжне “непроникальне скло”, власне “рама з хатнього вікна”, “чорний графіт” ніби лише й чекають на плер, котрий ось-ось відбудеться. Істотним виявляється ракурс, ретельно вирізнений у ліричній сповіді, де навіть “п'ятьма німа // постане раптом на весь обшир зору” (“Рентген”). А взагалі, прокресленість художнього світу збірки деколи перевершує пуантилістську “заметіль” із точок — відтисків пензля. Тут па-

нує бурхлива “навала ліній”, певний поетичний неопластицизм:

*Лінії вітру, відбившись в гілках,
стовбур згинають, формуючи крону...
Лінії світла погляди гнуть,
простір згинають лінії зору,
хто ж вигина земну твою путь,
що покрутилась, мов корінь.*

(“Лінії вітру...”).

У відповідному баченні навіть “життєва площина піднеслася у зріст для ескізу...” Щоправда, панування перпендикулярів у шойно процитованому вірші набирає безмежності й наступальності, адже назва твору — “Біля в'язниці”.

Поступово такої логіці зорового сприйняття підпорядковується і звук. За припущенням автора, сутність будь-чого, породженого голосом, найдоречніше оцінити саме через графічну проекцію. Причина — “коротке все, минуше, звукове...” (“На сон, на мить...”). Тому один із ліричних суб'єктів “ім'я... накреслив на снігу, // відбивши ритми серця” (“Ім'я твоє...”). Часом же взаємопроникнутість відчуттів призводить до чудернацької, “пунктирної”, передачі почутого. У книзі досить поширеним є “обтинання” репліки: “... Вигук “Хлі...” — урвався в напівслові...” (“З глибин безодніх...”); “Вуста твої викруглює протест, // молочно-біло летіється відчай в небо: // — О! Бо!.. О!.. же... подовжене: О-О!” (“І захват, і відчай”).

Надання сказаному зримості й плинності, вибаглива гра синестезії в П. Мовчана спирається на “розлушення слова”, за авторським означенням. Якщо символісти прагнули розвинути “зоровий слух”, сучасний поет засвідчує володіння “слуховою моторикою”. Сам мовленнєвий апарат миття сповнюється чуливістю, острахом скальпелю й рубця (“Заново вивчаю змісти...”). Тепер він може засвідчити “спотикання на м'якому” у назві “вересень”, не приховуючи: “... Затверділа корою до літа // шкіра — на тілі — відлунує звук: // “і” обертається в “е”, аби вітер // видовжив згодом в морозяне “у-у-у”. (“Перегортаючи сторінку”).

Незмінною квінтесенцією таких перетворень зостається певна недосказаність, “трикрапковість” і ескіз відлуння. А ще — переконання в тому, що зміни обрису потребують мірила. І якщо в рисунку вловлюється фрагмент музики, то “я”, оточене миготливими переходами, пізнається через... Так, точно через цей розділовий знак. Займенник у лапках до нього кожен може припасувати на власний смак. Автор книги свій варіант відповіді дав, з якоюсь ніжною легкістю звертаючись до адресата...

Лариса ГОРБОЛІС,
завідуюча кафедрою
Сумського державного університету

Це ошатне видання невідомих творів українського письменника Т. Бордуляка (1863—1936) — результат багаторічної праці професора Михайла Шалати й онуків письменника Тимофія й Нестора Бордуляків.

Від першої появи збірки Т. Бордуляка “Ближні” 1899 року його твори видавалися 1903, 1927, 1953, 1958, 1988 рр. Свого часу їх схвально оцінили І. Франко, С. Єфремов, О. Дорошкевич та ін. Збірку невідомих творів 2010 року становлять оригінальні оповідання Т. Бордуляка “Старець”, “Обжинки”, “Громадський писар з Прунькова, або Ніч під Св[ятого] Михайла”, “Татаре”, “Батьошка Спирідіон”, “Варочка”, “Молитвенник”, фрагменти деяких оповідань та перекладів Софокла “Електра”, Гая Саллюстія Кріспа “Змова Катіліни”, “Слова о полку Ігоревім”. Досі опублікованими в регіональних часописах були лише оповідання “Батьошка Спирідіон” і “Татаре”. Зібрані під однією обкладинкою матеріали переконують, що в житті цього письменника не було творчих “антрактів” — він постійно працював, попри зайнятість просвітницькими та громадськими справами, попри віддаленість від культурних центрів та буденні клопоти про хліб насущний.

Кому доводилося працювати з рукописами, той знає, що це важка відповідальна справа. Підготовка до друку таких матеріалів

ТВОРЧИСТЬ БЕЗ АНТРАКТІВ

(Бордуляк Т. Г. Невідомі твори / упоряд. Т.В. Бордуляк; наук. ред., вступ. ст. і коментарі М.Й.Шалати. — Львів: ПАІС, 2010. — 428 с.: іл.)

потребує обізнаності з літературним процесом, біографією і творчістю митця, а також належного знання лексичних “вимірів” доби, коли жив і працював письменник. Упорядник і автор приміток М. Шалата мав робити певні корективи, порівнювати варіанти творів, враховувати авторські правки тощо, не порушуючи сутнісних ознак твору, добре розуміючи, що першопублікація — справа архіввідповідальна.

Зібрані й опубліковані невідомі твори Т. Бордуляка — органічна ланка його спадщини, вагома складова українського літературного процесу. Оповідання показові національно самобутніми образами українців, майстерно змальованими народознавчими ракурсами, характерними для творчості цього митця дидактизмом, вмотивованими психохарактеристиками героїв, художнім відображенням філософії життя українця-хлібороба тощо. Прикметна націєзорієнтованість оповідань з автобіографічною основою (“Батьошка Спирідіон”, “Татаре”), що увиразнює погляди Т. Бордуляка — письменника і громадянина, його вболівання за українську мову, освіту, його претензії до Росії за вікові й тогочасні кривди, чинені Україні, за

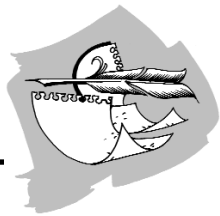
політику загарбництва та насильницьку росіянізацію народів.

Представлені у книзі переклади Т. Бордуляка з давньогрецького, давньоримського та староруського письменства ніби унаочнюють ще одну грань його доробку та увиразнюють значимість його постаті в українській літературі, в утвердженні рідного слова. Ця ділянка творчості митця ще потребує дослідження фахівців-перекладознавців. Слушними є заявлені М. Шалатою порівняльні акценти, наприклад, перекладів “Слова о полку Ігоревім” Ю. Федьковича та Т. Бордуляка, а також перекладів “Електри” Софокла, здійснених І. Франком (1874), Т. Бордуляком (кінець 1920-х початок 1930-х) та А. Содоморою (1980).

Автор вступної статті подає детальний аналіз невідомих творів Т. Бордуляка, наголошує на відірваності письменника від культурно-мистецьких осередків і видавничих центрів, розглядає оповідання через творення типажу, залучення автобіографічних елементів, з'ясовує проблемно-тематичну суголосність прози українського письменника з творами О. Маковея, В. Стефаніка, О. Кобилянської, Марка Черемши-

ни, Б. Лепкого, О. Турянського. Проте наголосимо, що близькість прози Т. Бордуляка з творами письменників-модерністів зумовлена не лише її проблемно-тематичною близькістю, а й їхніми стильовими характеристиками, а тому думка М. Шалати про манеру письма Бордуляка-прозаїка, що “лишається на рівні традицій української класичної прози середини XIX ст. — прози чітких моральних орієнтирів, яка хвилює передусім глибиною почуттів, захоплює цікавим змістом, а не формою” (с. 8), потребує уточнень. Т. Бордуляк брав активну участь у моделюванні модерністського дискурсу, він належав до тих митців, хто досить активно реагував на запити доби. І такі його оповідання, як “Самітна нивка”, “Вістка” тощо мають виразні ознаки модерного письма і не поступаються кращим імпресіоністичним зразкам тих часів.

Збірка невідомих творів Т. Бордуляка містить світлин з родинного архіву Бордуляків, а також спогади про письменника і священика, поетичний вінок на пошану митця. Видання здійснено за сприяння Бродівської і Стрийської райдержадміністрацій, Станіславчицької сілради, кредитної спілки “Вигода”, депутата Львівської обласної ради Михайла Ваврина, а також добродіїв о. Михайла Кузьми, Любові, Марії та Богдана Кузьмів, Марії Цісик, Зеновії Міських, Володимира Гірняка та родини о. Тимофея Бордуляка в Україні — шанувальників творчості українського письменника.

тіло

сумними вістрями сну і пилу
кору повітря руйнують квіти
на вищому ступені твого тіла
воно перетворюється на вітер

і птахи на ньому карбують треки
і звірі по ньому ідуть на запах
долаючи шкіри гарячий трепет
воно доростає до рівня знака

воно у собі досягає сенсу
спить бог сповитий в піймю печери
жерці стооких камінних персій
ламають пальці своїх містерій

а ти забуваєш свій кожен атом
занурюєш пальці в суцільний логос
і богові солодко в тобі спати
і він відмовляється бути богом

а ти відмовляєшся бути пилом
не дух не порошок вже дещо інше
на вищому ступені твого тіла
воно перетворюється на тишу

літо близьке. це наш відчай
лоскоче нам пальчики.
темні балкони. водою підмило палі.
бузок починається.
бузок уже не відпускає.
літо близьке. сублімуємо. плачемо.

хроніки від оріона.
комети. затемнення.
сутінь, як плесо,
змикається над головою.
білі мережива сну заплітаєш рукою —
другою куриш.
безсоння наснажує темами.

дерева стоять на плотах
дерева гойдає страх
зірки завбільшки з форелей
дрімають у них на руках

нас не вбила війна.
нас убила відсутність війни.
вечори. запальнички.
сентенції. станції. діти.
літо тремтіло і небом пускало громи,
як пускає цівочки слини
старий паралітик

ми в надії кудись подітися їли ґрунт.
що не день, то земля ставала
все ближча й більша.
літо важчало. літо
вже наступало на груди.
листя ночами шкреблося
в піймї, як миші.

дерева несуть свої сні
сто років не буде війни
сто років не буде війни
дерева несуть свої сні

ще одне таке літо
не пережити, не випити.
розкручується пружинка
безвиході в тілі.
хроніки від оріона. будинки білі.
нахиляєшся — пальці деруть
цілі жмутки зілля.
море десь поруч глухо гарчить
про всяк випадок.

це не літо. це так осінила
тебе твоя смертність.
звуки води почалися зі звуків каміння.
все добігало початку. боліли коліна.
небо світлишало. густо тремтіла піна.
птахи дивилися мовчки —
сторожко, зверхньо.

тінь набуває обрисів
тінь набуває обрисів світла
це моя тінь набуває обрисів світла
це моя тінь

змієборці

змії виходять із нір
у хрустких алюмініях,

Цьогорічна лауреатка Міжнародної українсько-німецької премії імені Олеса Гончара і торішня переможниця літературного конкурсу видавництва “Смолоскип” Ірина Шувалова (1986 р. н.) — киянка, випускниця філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. І хоча окремою книжкою (“Ран”) її твори тільки мають вийти друком, їх уже перекладено англійською, німецькою, польською, російською та французькою мовами, і вони вже з’явилися на сторінках поважного “International Poetry Review”. Поетеса пише дисертаційне дослідження із проблематики філософії мови у феноменологічній традиції, бере участь у проектах із перекладу української літератури в англomовних країнах, активно виступає як літературний критик. Висока мистецька ерудованість витворила з Ірини заледве не найцікавішу постмодерну авторку-міфопоетку, тобто творця авторського міфу на базі різних мистецьких кодів, із переважанням античного. Цікаво, що давньогрецьке відчуття дійсності навдивовижу яскраво оприявлює сьогочасне осягнення часу і людини в ньому. Час, який проживає більшість із нас, час буденний, не позначений медитативним або екстатичним співпереживанням із довколишнім, може лише подеколи розриватися і набувати ознак поетичної тотожності суб’єкта та об’єкта (Людини і Бога, Речі, Духу, Космосу, Логосу — від найменування сутність незмінна), що й становило античну усеприсутність у миті. Здається, саме у змалюванні-переживанні таких-от станів особливий чар поетичного слова. Людина вічна чи тлінна? Чи справді існують духовний і тілесний світи? Остаточної відповіді на ці одвічні запитання в образно багатих містеріях і медитаціях-сумнівах Ірини Шувалової ми не знайдемо. Однак її творчість, як і будь-яка метафізична поезія, навертає нас вірити у можливість духовного прозирання у суще, коли “тінь набуває обрисів світла”...

Дмитро ЧИСТЯК

ІРИНА ШУВАЛОВА

«ТІНЬ НАБУВАЄ ОБРИСІВ СВІТЛА»

змії самотньо виходять
із нір проти ночі.
а змیهборці вдягають хітони хітинові,
густо і тяжко сурмою
підкреслюють очі.

змії кричать — їхні крики
вже зібрано в глеки,
змії кричать — голоси
застигають в повітрі.
потім їх врешті
відносить далеко-далеко,
потім вони остаточно зникають у вітрі.

а змیهборці — тендітні
ляляні духовидці —
ці волоокі сини поколінь волопасів,
мідними ступнями
зміям спотворюють лица,
зміям ножами
стинають розплетені пасма.

а змیهборці —
ці прапорonosці затемнень —
зміям п’ять пальців
заліза засаджують в тім’я.
змії кричать — в них тіла
застрігають між темряв,
в пальців і ніг неймовірно
підступних сплетіннях.

змії пульсують, стихають,
гниють просто неба,
їхні тіла — мармурові шербаті колони,
а змیهборці — маленькі
криваві ефеби —
нігтями власні вузькі
роздирають долоні.

в норах ледь опієм
тхне від загашених люльок
в норах ледь струни
на скрипках тріпочуть, одначе,
хоч іще теплі тіла, іще рани парують,
знов змیهборці набряклі
повіки малують
траурним чорним —
і плачуть і плачуть і плачуть.

літо лишалося на плесах
відбитками пальців
ніжних як біле латаття
ледь солонкуватих
круглих ліниво лискучих
як стиглі оливки
все нетривке обіцяло
триматися тривко
скороминуще не думало навіть минати

в потязі року це літо
проїхало “зайцем”
патли русяві стромляло у вікна вагонів
вітер хапало губами заходилося сміхом
в руку мою прослизала волога долоня
потяг летів — і летіла незрима погоня
хтось шепотів гарячково
що втеча не вихід

літо так тихо і сторожко дихало вранці
часом до вуст нахилияти
доводилось вухо
тільки б цей шелест
пташиний пройшовся по шкірі
тонший від світла
і холоду легший від пуху
я припускаю що навіть
леткіший від руху
янгольських ніг що
по вірі ступають ув ірій

літо лишалося лютьнями луками летом
ластівок бігом човнів
переплетенням плоті
травами звабами зливами
льоном і квітом
не потривожене спазмами люті і хоті
літо солодке і вічне лишалося літом

глянь а світ прозорішає і далі
дзбани порожні дерев дзвенять на вітрі
кожному птаху по тіні звіру по парі
все недоквітле зважиться і доквітне

ми доростемо вивчимося маліті
годі уже сидіти на ший в літа

всі облітають навіть багатолітні
всі відлітають хто й не хотів летіти

містом іде пожежа іще незрима
вже непоправна в місті запахло димом
щось розчинилось
щось перервалось тихо

по підворіттях блукало маленьке лихо
щось неживе зачароване ще живими
зранку на наших
шляхах розставляло віхи

у янголів лущиться шкіра
так падає сніг.
важкий неминучий
мов вирок ґрунтовний як теза
так падає сніг або може
так кришиться світ
чи сипляться з неба
надміру загострені леза

це лусочки білої фарби усюди й ніде
це маска завіса обличчя уже неістотне
це схиблений маляр
свій кожен наступний шедевр
скажено здирає
із кров’ю налитих полотен

це древні космічні
рибини втрачають луску
а голі скелети
ще світяться в пінистих хмарах
це просто пісочний годинник
де замість піску
безвимірний сніг
що ховає всі вчора і зараз

так падає сніг наче світ добігає кінця
так падає сніг наче щось
що залишиться вічним
у янголів лущаться душі та білі серця
і фарба свинцева
змивається разом з обличчям

утла тканина вечора
напинається над мостами
червоне стає рожевим
від того тільки відчутніше
дорога летить як злочинець
випущений під заставу
люття дротів провадить
спів про чуже майбутнє

о подивись як ми дальшаємо
як течемо як прискорюємось
як електрична сила
вистрілює нами в простір
множаться наші сумніви
тягнуться наші корені
кожен росте і лишається
невідворотним островом

що ми втрачаємо? тільки
час але це фатально
в нашої натальній карті
знову не ті квадрати
зорі лікують просто
гостро і мануально
зорі не проти трохи
пилу до рук прибрати

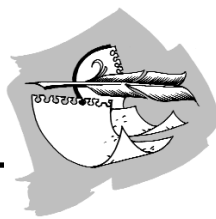
полум’я вечора дужчає
дуги небес гарячі
хто тебе кликав? хто тебе
виманив на рівнини?
кожен в собі маленькому
хоч би то щось та й значить
кожен в собі маленькому
хоч би то в чімсь та й винен

втечі ведуть до витоків
вироки тільки наслідки
шедрых вертань і розпачу
перед початком власним
ніч розгорне скатерки нам
повні отруйних наїдків

тільки давай потерпимо
вечір смакує терпко нам
вечір підняв люстерко

глянь який він прекрасний

Ганна ТРЕГУБ

Як усі літературні твори, які належать до визначення “інтелектуальної літератури”, цей твір не розрахований на масового читача. Це філософсько-психологічний роман з елементами містики, який торкається питань про нову ідентичність особистості, нові форми існування свідомості на тлі глибокої психологічної самотності людини ХХІ століття. Розуміння закладених у цей твір сенсів потребує глибоких знань практично з усіх царин гуманітаристики, окрім історії та суттєвого життєвого досвіду людини, яка точно знає, що життя — це химерне сплетіння плану й випадку, логіки та ірраціональності на грані з абсурдом. Головний метафізичний образ роману — хамелеон, який постійно змінює своє забарвлення, але завжди лишається собою. Автор звернув увагу в романі на історію, але це не та глобальна історія, де протягом тривалого часу між собою змагаються племена і народи за місце під сонцем, а політики та полководці приймають доленосні рішення, а звичайна, буденна розповідь про кілька коротких людських життів.

Власне, “Хамелеон” — історія героїв нашого часу, людей епохи “після постмодерну”. Можливо, цей твір фіксує обличчя сучасної людини, яка втомилася, прагне сховатися у глибинах власного психологічного виміру від глянцевого світу, який вимагає повсякчасно відповідати вимогам бути героєм. Варто лише подивитися на бігборди, що заповнили простір у містах, закриваючи небо, та сторінки глянцевого журналу, створених для жінок і чоловіків, і навіть дітей — усюди на людину дивиться блискучий шаблон, у якому “відсутня сутність”, де немає місця індивідуальності. І нібито все найстрашніше й апокаліптичне, що могло статися з людством чи окремою людиною, вже позаду, проте на обрії замість омріяного спокою і стабільності майорять інші, страшніші небезпеки, які ховаються всередині самої людини — зірковість, замкненість, страх бути собою і пробачити собі. Такими є головні герої роману “Хамелеон” — молодий чоловік і жінка, які лише раз за свої вигадані автором життя перетинаються у приморському місті, коли цвітуть акації. Місто без назви (цей роман цілковито урбаністичний, у традиціях Валер’яна Підмогильного, Віктора Домонтовича, Миколи Хвильового) є символом бінарної опозиції: воно рідне для головного героя, нестерпно рідне, від якого він біжить, а для героїні воно те чуже, до якого біжить вона, аби знайти свою втрачену самотність. Це минуле, яке він ненавидить, і до якого хоче повернутися вона.

У головного героя немає імені, він — Немо, тобто Ніхто. Автор змальовує нетипового представника молодого покоління (героєві — 32 чи 33 роки), думки якого обертаються довкола власного вузького життєвого світу. Все майже як у Блока: “Ніч, вулиця, ліхтар, аптека...”, тобто квартира, робота, писанина (мовою автора — балак), читання під соусом глибокого копання у собі й глибокої самотності: “Ні, я не прихильник філософії руху. Я живу у спогляданні, яке ніколи не завершується, але ненавиджу солонище життя, його блювотний застій... Я люблю дивитися через вікно. Тоді бачиш, що ти не сам у цьому світі. Дуже часто йдеш вулицею і розумієш, що ти самотній. Тебе немає. До тебе немає діла... Я хотів пройтися в той день, бо мені обридла самотність. Дуже часто таке трапляється, коли ти собі набридаєш. Але боїшся зізнатися, що те, чим ти займаєшся, — лише спалювання незгідних хвилин. І так проходить життя. А потім усі кажуть, що сорок років — це вже вирок. Це вже не двадцять. Треба насолоджуватися миттю, але чому ж я весь час заганняю себе ближче і ближче до прірви!? Мабуть, моїм тотемом був сайгак...” У світі головного героя немає

місця іншим людям — у нього немає сім’ї, дітей, його родина — це примари з минулого, про друзів годі й говорити, бо їх або полишено в минулому, або просто немає в сьогоднішній. На відміну від головної героїні герой страждає на мізантропію. Складається враження, що герой боїться зв’язків між людьми: “Хочеться бути собою, але весь час я втікаю від себе, очманіло несусь в безвість, біснуето позирючи на теперішнє і знавісніло пригадуючи минуле. Мені страшні ті думки, які роються всередині. Я зникну, обов’язково зникну, а тому не хочу, аби моє зникнення раптово потягнуло за собою когось іще.

Але так відбувається, що ти завжди тягнеш, людина пручається, стає диким, а ти тягнеш її за собою. І не бачиш, що їй набагато легше бути без тебе”. Але чи розуміє герой, що він сам заганняє себе до пастки? І для того, щоб його прийняв той зовнішній світ людей (до якого в нього існує і страх, і величезна цікавість водночас) потрібно здійснити зусилля над собою, яке йде з глибин власного “Я”, а не вести довгі ранкові сумні розмови із собою, бо нікого іншого поряд немає?!

Головній героїні для збереження себе, віднаходження такого потрібного для нормального життя психологічного спокою доводиться дізнатися про злочин, вчинений її рідною сестрою супроти неї самої. Автор показує, що лише наближення до проблеми впритул — єдина можлива дистанція для того, аби вирішити її, переосмислити свою життєву позицію, переключитися на інші життєві теми і проблеми, продовжити жити далі. Якоюсь мірою роман повертає українській літературі тенденцію до високих зразків модернізму, який нікуди не зник за часу постмодерну, а чекав на своє повернення в новому часі та новій формі.

Автор, як колись до нього Стрінберґ і Лорка, Пруст, Сартр, Бубер та інші представники філософії екзистенціалізму, питає про автентичність кожної людської істоти, “те-чим-вона-є-насправді”. Героєві йдеться про поділ усього людства в душі модернізму на “Людей” і “людей”. Але так і не зрозуміло, до якої когорти належать він і головна героїня — це явно не люди з великої літери, бо такий статус передбачає наявність сильної сутності, яка зумовлює “тут-буття”, позитивну цюсвітність, але й не ніщі людиці, які заповнили вулиці вигаданого автором “Хамелеона” міста й світу, які нагадують чи то ляльковий театр, чи то вертеп. Або середньовічне мораліте, де кожний персонаж є символом. Боги і демони, містичні істоти і простір позасвіття — лише

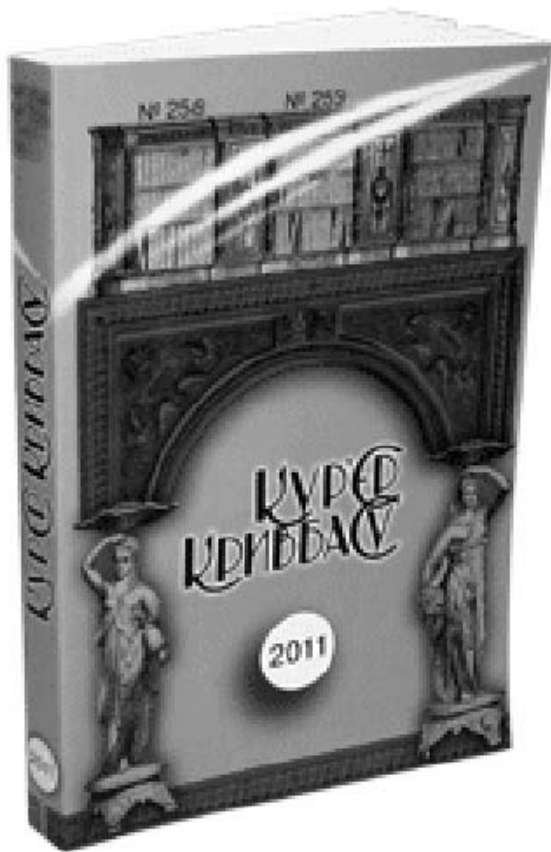
засоби, які автор на кшталт Гусерля використовує, аби показати, що людина завжди шукає містичного і трансцендентного для того, аби повернутися до себе самої.

І як у ляльковому театрі, у романі існує і своє Пекло, і своя Земля... от тільки Раю не існує. Рай передбачає позитивний, визначений, чіткий фінал, якого у романі немає. Герої, як здається, у цій всій світовій машинерії просто вільні від ниточок невидимого майстра-лялькаря, що водить на мотузочках своїх маріонеток — Бога і Диявола, страшну та безлику Третю силу, та й людей загалом. Проте

ГЕРОЇ НОВОЇ ДОБИ?

Коли літературознавець видає перший прозовий літературний твір, це викликає з боку читачів притаманну для таких випадків реакцію: подив, часом — обурення та, безперечно, цікавість до нового твору людини, що наважилася по-новому відкритися світові, ствердити своє право на багатогранність. Усе це, як на мене, можна сказати про роман літературознавця, критика, перекладача Дмитра ДРОЗДОВСЬКОГО “Хамелеон”, який побачив світ цього року на сторінках журналу “Кур’єр Кривбасу”.

в цій системі є дещо, що притаманне Людині як рівній самому Великому Лялькареві — це свобода волі, вибору, ким і як бути. Чи не через власну свободу і розуміння несправжності й неволі всього довкола себе, своєї позасистемності головні герої такі нещасні та самотні? “Мені вчора дали свободу. Що ж із нею я робити буду?” — так і хочеться зачитувати декілька рядків із поезії Володимира Висоцького.

У романі вистачає і нічних жахів, і містики, абсурду та іронії. Проте не так страшать сні і боріння та розмови головного героя й героїні з силами добра і зла, як той буденний кошмар перетворення сенсів, на яких тримається життя, на симулякри? Як на мене, одним із найсильніших місць у романі є підслуханий героєм на вулиці міста діалог:

“Камера. Усміхнись! Ну! Ти прекрасна! Та вже набридло, не можу! Не хочу! Ну, зроби це! Дай мені біль! Пішов ти. Дай мені біль, кажу. Ну на, вдавись. Камера. Флеш-флеш!!! А тепер образ святої. Дай мені святу, крихітку! Що? Ну, скільки можна? Мадлен, не дразни мене. Ти маєш робити те, що я кажу. Але це вже сотий клік. Я не витримаю. Заткни пельку і роби, що я кажу. Та пішов ти. Ти вже дістав, Максе, це виснажує мене. Клік. Да, це те, що треба. Ну, сміливіше, хочу ще. Ну на, тримай. Ні, хочу не так. Більше кайфу від святості. Не ментор, а свята блудниця. Я роблю, що, не чуєш? Камера. Біль. Камера. Ну, роби це, вже клас. Що, ще не так?!. Флеш. Камера. Ну, зроби кохання... Дай мені смак кохання...”

Ця сцена дуже коротка, і водночас вона вміщає в себе квінтесенцію усього того, що закладене в “Хамелеоні”. Біль, святість, кохання — моменти людської екзистенції, які під пильним оком мертвої камери перетворюються на фотографії, мертві зіпкі. А за всім цим ховається жорстокість і грубість, меркантилізм і хижацьке споживання, втома. Фотосесія закінчиться, модель змие грим з обличчя... І це не промениста Мадонна Мікеланджело, а безлика Вона. Коли в цьому світі такі люди, то які ж там боги? Господь з обличчям монгола знає все і вичікує, не втручається, оскільки все, що є, має бути саме так. Диявол безформений, проте йому також осоружно набридла ця гра, в яку він грає вже багато тисячоліть із Богом.

Він спокушає, карає, лякає, але, як показує автор, є дещо страшніше для людини, ніж усі ці витівки. Це побачити і збагнути одного дня, хто ж ти насправді є.

Роман “Хамелеон” не лише свого читача байдужим. Він непомітно викликає сильне чуттєве переживання, емоції. І навіть якщо йдеться про неприємні, важкі переживання, це свідчить про майстерність письменника, який змусив читача відчувати саме так, і через аналіз своїх переживань замислюватися, а чи не існує в буденному світі простих людей щось страшніше за сповнені містикою кошмари, що так часто сняться головному героєві твору.

Можливо, хтось запитає, а де ж у всьому цьому дійстві причаївся хамелеон. Світ роману сам по собі схожий на шкіру цієї рептилії, що змінює кольори. Тому на загальному тлі його важко побачити: он, він в одну мить фіолетовий, далі — змінює кольори. Він чорний, білий, червоний, бірюзовий. Сірий. Кольору пам’яті, кольору страху, кольору самотності. Зрештою — кольору прощення.

У мізерному світі згасає фіолетове небо. А в ньому поволі, із загорянням перших зірок скресає усмішка хамелеона — того, хто не втрачає самоті ніколи, навіть тоді, коли доводиться змінити колір шкіри. Хочеться сподіватися, що цей роман-філософська рефлексія зможе побачити світ також як окрема книжка. У сьогоднішній, сповненому порожнечою й абсурдом, людину може врятувати лише диво. Людина заради майбутнього повинна бути готовою з цим дивом зустрітися.

Марія КУЧЕРЕНКО

Софія Київська залишила незглибимий слід у житті Галини Севрук. На цій святій місцині багато років поспіль художниця працювала в керамічній майстерні, вікна якої виходили прями́сінко на барокову браму Заборовського з її коринфськими капітелями. Тоді невелика робітня у буйній зелені літа здавалася крихким острівцем у Вічності на плаву, з якого можна узріти — досить лише одного поштовху уяви — глибоку давнину, фрагменти невідомих пам’яті подій, уривки чужих долі... Звісно, цей Божий дар внутрішнього зору дано лиш обраним. І Галина Севрук — одна з них.

Коли перед твоїми очима постає нескінченна галерея образів, вихоплених художницею з якихось, тільки їй відомих “запасників” історичної пам’яті, — з подивом відчуваєш, як тебе наскрізь проймає досі невідоме відчуття потужної енергетики — немов ота таємнича сила струмує із самої глини — насправді благородного земного першоматеріалу... Ностальгійні відголоски Трипільської цивілізації за втраченою земною гармонією, як згодом наївний язичницький світ із цілим пантеоном поганських богів, наділених особливою, якоюсь наївною гротесковістю, у глиняних шедеврах мисткині якось непомітно, плавно перетікають (неначе добра пора дитинства у загрозливу дорослість) у часопростір Київської Русі, а там, далі — в козацьку добу з її героїчно-характерницьким духом, персонафікуючись у знакові історичні постаті — від чотирьох Ярославових доньок та Доброї Київської до Милоніга-архітектора та Агапіта-лікаря, від Галшки Гулевичівни та легендарної Марусі Чурай до цілої низки безіменних козацьких образів. Просто на наших очах натужно, зі скрипом, розкручується спіраль української історії, приведена в рух непересічним талантом мисткині. За майже 60 років одержимої праці Галина Сильвестрівна створила понад півтисячі керамічних робіт, до краю заселивши цей часопростір подиву гідними образами... Таке враження, що у цій жінці бродять чужі долі, як у софійських голосниках луни минулих віків...

Галина Севрук — родом із славної, сказати б, духовно-аристократичної, династії, яка, попри безпросвітні часи плюндрування і винищення, що супроводжували Україну протягом всієї її історії, зуміла акумулювати і зберегти творчий потенціал нації.

Так, один із дуже дальніх у часі предків Василь Барський (1701—1747) був відомим мандрівником, філософом, антиохійським ченцем, старостою Успенського собору в Києві; його брат Іван (1713—1785) — одним із засновників української барокової школи, відомим архітектором. Мати майбутньої художниці Ірина Григорович-Барська — донька відомого адвоката Дмитра Миколайовича Григоровича-Барського, мала гарну освіту, була людиною неабиякого духовного потенціалу й ерудиції, самовіддано опікувалася освітою дітей. Батько Сильвестр Мартинович був талановитим архітектором, фахівцем із мостобудування. Суворий і вимогливий, проте для доньки він завжди був однодумцем, підтримував її у всіх творчих починаннях. Пізніше батькові риси оживуть у численних керамічних роботах мисткині, зокрема в образі київського зодчого Милонога.

1944 року Галині Севрук тоді йшов п’ятнадцятий рік, Сильвестра Мартиновича запросили на роботу в київський “Діпроміст”. У спустошеному місті, коли надто гострою була проблема житла, притулком для родини стала одна із софійських келій. Неначе з самого початку Софія Київська взяла під опіку молодий талант, аби поділитися своїми таємницями, пробудивши загострене відчуття часу. А ще на тому місці, що береже пам’ять століть, доля подарувала дівчині щасливе спілкування з мистецькою родиною Світлицьких, із якою познайомила її тітка, музикант і педагог Марія Липська.

ВІДЧУТТЯ ЧАСУ... ВІДЧУТТЯ ГЛИНИ... ВІДЧУТТЯ ЖИТТЯ...

Стиль Галини СЕВРУК у кераміці — ота надзвичайна пластичність глини, яка в руках мисткині може водночас “претендувати” і на дерево, і на метал, почасти й благородний, отой зворушливий гротеск, який дивним чином урельєфнює внутрішній світ її героїв — настільки яскравий і неповторний, що його ніколи не сплутати ні з яким іншим. Це стиль лише Галини Севрук — мисткині, яка вписала свою незабутню — українську — сторінку у світове мистецтво.

Подальшу долю Галини Севрук великою мірою визначили незабутні студії Григорія Світлицького, на яких довершений художник, глибокий знавець світового мистецтва, в умовах повної ідеологічної задухи формував мистецьке вільнолюбство своєї учениці. Він навчив її багатьох цінних для митця речей: відчувати колір, форму, текстуру матерії, вміння проникати в глибину речей, на решті, він прищепив їй сміливість у мистецьких пошуках. Вдячна пам’ять мисткині сповнена надзвичайним теплом до цієї непересічної особистості: “То було входження у світ мистецтва, краси і духовності. Світла аура цього симпатичного і тонкого естета заворожувала мене, утверджувала рішення стати художником”. Незабутні студії Григорія Петровича, навчання в київській художній школі зі ще живими традиціями живописної майстерності Миколи Мурашка сформували з Галини Севрук самодостатнього митця, з гострим неприйняттям ідеологічної фальші. Тому художній інститут не був таким уже важливим етапом у її мистецькому й світоглядному становленні.

Натомість таким етапом стало спілкування з однодумцями у тільки-но створеному Клубі творчої молоді. Тут бували Василь Симоненко, Василь Стус, Іван та Леоніда Світличні, Богдан Горинь, Іван Дзюба, Михайло Брайчевський, Микола Вінграновський, Алла Горська та ін. “К.Т.М.”, або Клуб творчої молоді, — згадує Галина Севрук, — був академією духовності, пізнання та практичної діяльності серед загальної атмосфери задухи сталінського режиму”. В

самому повітрі Клубу носилися ідеї національного відродження. “К.Т.М.” був для творчої молоді, мов криниця для спраглих. Під впливом лекцій з історії України, археології, літературознавства, виїздів по історичних місцях, дискусій із суспільно-політичних питань молода художниця почала дедалі частіше замислюватися над своїми коренями — чому вона, будучи однією з ланок такого славного українського роду, не спілкується українською мовою. “Мені раптом відкрилися очі: як можна бути художником в Україні і не знати української мови, літератури, історії, свого мистецтва? Я знала, що ці дисципліни ні у ВНЗ, ні у школах не викладалися... Легше було лишитися на старих позиціях, але я вже не могла і не хотіла. Я вже бігла вперед, спотикаючись та падаючи ледь не на кожному кроці”. Такими ж думками переймалася найближча подруга молодій художниці Алла Горська. Подруги домовилися переходити якнайшвидше на українську мову.

Це була вже зовсім інша Галина Севрук. Тепер вона спрагло шукала в монументальному мистецтві, до якого тяжіла її душа, шляхів до давніх українських традицій, зокрема до традицій бойчукістів, затаврованих радянською ідеологією. Її талант до узагальнення та стилізації проявився вже в ранніх мозаїчних роботах, таких як “Лісова пісня”, “Лілея”, проте справжнього піднесення він набув у керамічних роботах, натхненних блискучими лекціями з історії України-Русі Михайла Брайчевського. Мисткиня з часом зосереджує свою увагу після

НЕОФІТКА, ЩО ВІДКРИЛА ІСТИНУ

У Національному музеї літератури України відбулася презентація унікальної книжки — альбому-монографії “Галина Севрук”, у якому вперше систематично висвітлено всю мистецьку спадщину відомої української художниці, яскравої представниці плеяди “шістдесятників”, а також розвідки про її творчість і листування. Упорядник видання — Богдан Мисюга, кандидат мистецтвознавства, завідувач відділу експозиції та науково-освітньої роботи Національного музею у Львові ім. А. Шептицького, художнє оформлення Петра Нагірного.

презентації доктор філософії Євген Сверстюк.

“Приємно згадати, що художники, поети вміли чинити опір і залишитися собою в тій атмосфері тоталітаризму”. Євген Олександрович вважає здобутком, що в ті часи письменники, художники, журналісти, представники різних “творчих цехів” зуміли об’єднатися, діяти спільно: “Якось до мене підійшов Іван Світличний і сказав: “Ти знаєш, скільки в нас є цікавих художників. Треба з ними познайомитися”. З цього почалося. Ми побачили, що в тих людей є велика спрага до знань. Після закінчення художнього інституту вони відчули, що обікрадені”.

Адже в інституті навчали лише техніки зображення. Докопуватися до суті речей не вчили. Трійка талановитих художниць — Алла Горська, Галина Севрук, Людмила Семикіна, які увійшли в коло шістдесятників, починаючи з відомого “Клубу творчої молоді”, одразу здобули репутацію націоналісток. Особливістю тих націоналісток було, що вони російськомовні, оскільки раніше не мали

українського середовища для спілкування. Вони стали справжніми неофітами, відкрили істину, заблоковану від них: які ми українські художники, якщо не знаємо української мови, історії, рідного мистецтва?

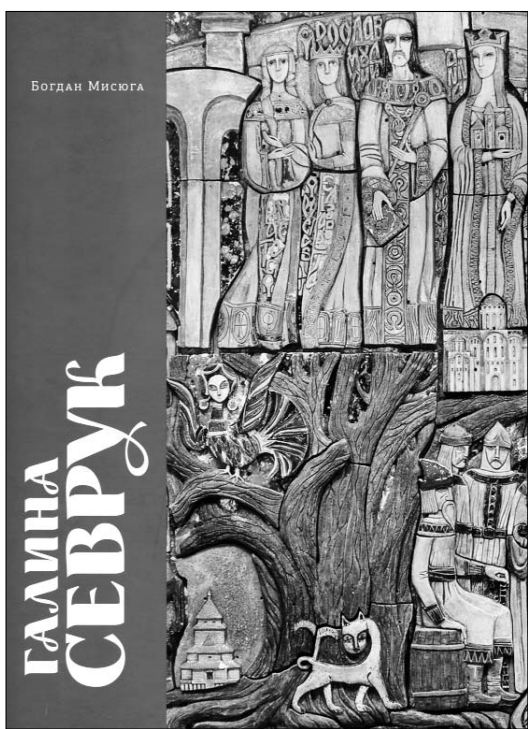
“Біографія кожної з цих художниць — надзвичайна. Галина вирізняється тим, що має особливий мистецький рід — від Григоровича-Барського, в її родині — архітектори, художники. Цілі покоління зберігають цю естафету, — продовжував Євген Олександрович. — Я колись подумав: “Звідки вона знає, чим відрізняється дочка Ярослава, яка стала королевою Франції, від тієї, що стала королевою Норвегії? Розумом це не визначиш, треба мати особливу пам’ять, згадувати щось таке, про що й сам не знав, що в ньому воно живе. Така Галя Севрук. Вона почала відкривати для себе історію свого народу, свого краю, мистецьку історію, заглиблюватися в минулі століття, тисячоліття. Це не прийнято було робити.

Крім хисту і таємничої пам’яті, хочу наголосити ще на тому, що це люди надзвичайної працездатності. Уявляю, скільки глини перемісила Галя Севрук і скільки тягарів перенесла своїми руками”.

“Сльоза”

На презентації теплі слова про книжку та її героїню сказали Богдан Мисюга, редактор Наталя Ксьондзик, рецензент книжки, доктор мистецтвознавства Орест Голубець, голова Національної спілки театральних діячів

Надія КИР’ЯН

Іван Дзюба у книжці “Нагітання мороку. Від чорносотенців початку ХХ століття до українофобів початку ст. ХХІ” пише: “...хай це додає нам сили працювати задля буття собою: у світі, де кожен або Є СОБОЮ, або ЙОГО НЕ СТАЄ”. Творчий шлях Галини Севрук — чудовий зразок титанічної праці талановитої мисткині саме для ствердження в цьому світі себе і свого народу. Про це говорив на

графіки, живопису та мозаїки на кераміці, до того ж на історичній тематиці.

1966 року Галина Севрук разом із кращими представниками української інтелігенції підписала лист-протест проти політичних репресій, за що була виключена зі Спілки художників. Почалися арешти друзів, безперервні стеження та виклики в органи державної безпеки. А потім — найстрашніша втрата — загодюва смерть найближчої подруги Алли Горської.

На тривалий час художниці було “перекрито кисень”. Вона не могла працювати в своїй найулюбленішій царині — козацькій тематиці, її роботи не мали доступу до виставок. І тільки відчуття великої духовної спільності, братства, взаємопідтримки шістдесятників не дало заскніти її душі. А ще — праця. Попри всі життєві катаклізми, мисткиня працювала, як Саваоф. Однак він творив цей світ сім днів, аж поки, нарешті, не увінчав своє творіння, вдихнувши дух у земну глину, людиною. Вона ж творила свій світ, не покладаючи рук, усе життя. Несила навіть уявити, скільки тонн глини перемісили ті руки, вивчаючи ними дух, тепло, фактуру цієї матерії, аби вона ожила в дивовижних образах української історії.

України Лесь Танюк, художник, лауреат Шевченківської премії Валерій Франчук.

Наталія Кучер, науковий співробітник Національного музею літератури України, підсумувала: “Ця книжка безумовно є подією. Науковці зі Львова дуже скромно не сказали про той вагомий внесок у наше мистецтвознавство, який має це видання. Ми вперше матимемо доробок Галини Сильвестрівни від її перших робіт 1960-х років і до найсучасніших.

Це не просто естетичні пошуки, це громадянська позиція. У той тоталітарний, суцільно заідеологований час вона була абсолютно вільною людиною не лише в пошуках зовнішніх форм, у своєму естетичному баченні. У радянські часи вона нагадувала нам, що ми всі з часів Київської Русі. Нагадувала про той струмінь високої духовності й енергії, яка передавалася через ченців Києво-Печерської лаври, через Софію Київську і, очевидно, тримала покоління шістдесятників.

Графічна композиція Галини Сильвестрівни “Сльоза” — це знакова графіка, шедевр. Своєю виразністю, трагізмом, навіть дитинністю могла б стати такою ж емблемою, як “Герніка” Пікассо або “Крик” Мунка, символом цілого покоління 1960-х — 1970-х років”.

На завершення Галина Сильвестрівна подякувала творцям видання, зокрема Богданові Мисюзі, який три роки по краплинці збирав матеріали до альбому, а потім разом із Петром Нагірним будував його структуру. Теплим словом задала своїх учителів: відомого українського живописця Григорія Світлицького, Ніну Федорову, яка керувала творчою майстернею на території Софії Київської, задала основні віхи свого творчого шляху.

“Остання моя ювілейна виставка була в стінах Софії Київської, на хорах. Коли мої роботи виставили, мене вразило, як вони вписуються в інтер’єр храму. Здалося, ніби вони звідти вийшли. Софія Київська моя улюблена, на її території я пропрацювала 10 років у майстерні”.

Ця унікальна книжка, безперечно, буде подарунком не лише для мистецтвознавців, художників, істориків, а й для всіх, хто цікавиться українським мистецтвом.

ТЕ, ЩО — ВІЧНЕ

Ніхто не заперечить: кожне наше місто, містечко й село гідне мати книжку про себе. Проте, на жаль, не кожне цього удостоюється-дочікується. Нещодавно почула, що село з колоритною назвою Криве Коліно (на Черкащині) вже має не просто книжку про себе, а свою сільську енциклопедію: на неї спромоглися місцеві ентузіасти, і це прекрасно, адже в тій енциклопедії зафіксовані проминулі віки й покоління, які воздадуть нащадкам добром...

Наталка ПОКЛЯД,
член НСПУ

“КОЛИ Б МЕНІ ХОЧ МАЛЕНЬКІ КРИЛЬЦЯ...”

Київське ПП “Верешинські” певною мірою ризикувало, видаючи книжку, яка називається “Великдень у Романівці” і яка нещодавно була презентована в рамках Першого міжнародного ярмарку “Книжковий Арсенал”. Проте треба сказати, що видано її надзвичайно розкішно, з великим смаком і любов’ю, — тож маємо справді унікальну річ і за формою, і за наповненням. Ілюстрована книжка давніми світлинами, дібраними незабутнім Іваном Макаровичем Гончарем для його альбому “Україна та українці” — тт. “Київщина Правобережна” й “Волинь” (їх надав тепер видавництву НЦНК “Музей Івана Гончара”), а також світлинами з родинного архіву Демірських і краєвидами самої Романівки. Тож як мистецький твір це видання, без сумніву, стане популярним, а щодо його змісту, то вже тепер можна з упевненістю прогнозувати, що про нього ще буде написано не одне дослідження.

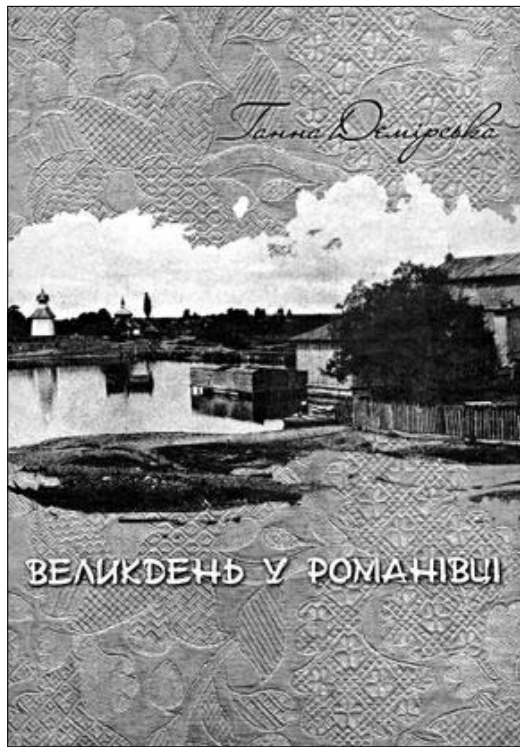
Автор цієї диво-книжки — Ганна Кузьмівна Демірська (1882—1952), проста селянка з села Романівки. Так, саме з тієї Романівки, яка належала Тадею Рильському і в якій народився наш поет-класик Максим Тадейович Рильський. Книжка документальна і вустами дев’ятирічної жвавої, беручої, веселої дівчинки розповідає про світлий (білий) передвеликодній тиждень 1889 року: як його прожили не тільки в багатодітній селянській родині самої авторки, а й загалом у селі Романівці, як гуртом готувалися до рокового свята і як потім урочисто його зустріли. День до дня, від ранку Вербної суботи до вечора на Великдень, із яскравими описами природи, подій, із коментарями до них, діалогами тощо. Тому зовсім непросто визначити жанр цього твору: чи це таки фольклорне наукове видання (редактор Юлія Патлань назвала його “художній текст-меморат”), чи все ж довершений літературний твір — на взірць кращих народних оповідань Марка Вовчка, лише написаний (і так, зрештою, видрукований) соковитою місцевою говіркою.

Перед нами постає весь космос народного життя українців — із його традиційним колоритним побутом, із романтичними віруваннями та прикметами, лікувальною магією, кухнею, одягом, педагогікою, нормами моралі, культурними звичками й традиціями, піснями й іграми тощо. І тому читач ХХІ століття, заворожено читаючи сторінку за сторінкою, просто смакує довершений перебіг того дійства, у якому є все, зокрема й достатньо гумору; із ностальгією переживає ідилічно-прекрасну картину минулого (так захотіла авторка, вибравши для свого змалювання саме цей період народного життя). Тож це видання, без жодного перебільшення, — справді досконалий посібник із українського народознавства, та ще й у такій прекрасній художній “обгорті”, а оскільки більшість наших народних традицій нині, на превеликий жаль, поруйнована й забута, то документальні свідчення авторки стають просто безцінними.

Текст цікаво прочитувати з різних

поглядів: скажімо, з погляду педагогіки — як дітей виховувала щоденна праця, приклад батьків і родичів, а також сусідів; із погляду екології: як із ранньої весни всі селяни ходили босі, а весь рік їли здорову натуральну їжу “домашнього виробництва”, здебільшого овочів-фруктів; з погляду етики: поруч з українцями в Романівці жили інші етноси (зокрема євреї та поляки), тож у творі передане ставлення селян до них — і причина саме **такого** ставлення. А з якою любов’ю, як точно й гарно описана довколишня природа, яка вона суголосна людині, її чутливій і відкритій душі та як її підтримує... “Які чари, яка преродня краса, яка усемирна простота, як на душі лехко, радісно! Ось над доріжкою черешня геть розцвіла, миз (й)ей(і) цвітом густо виглядають маленькі, ще ясно-зелені листочки, оця черешня походить на ту дівку, що гарно на Виликдин убрана у білому вінку, у стрічках і у вишети(й) сорочці, у блискучім намисці, у зелені(й) спідниці, у червоному поясі. Ой, як усе пахне, яка я чогос легенька стала! Коли б міні хоч маленькі крильця, то я б полетіла високо-високо угору, а потім спустилася б до самого сонечка і поцілувала б його...”

І кожного читача просто вражає-порожє барвиста, соковита, запахуша й

напрочуд багата мова! Вона — ніби вода з криниці, де б’є-пульсує цілюще живодайне джерело.

На кожен день цього білого тижня був віками розписаний розклад: коли пекли паску, коли кололи свині, квітчали хату, готували крашанки... А ще ж у сільському обійсті було повно всілякої буденної весняної роботи; звісно, дорослим — одне, а дев’ятирічній дочці мама доручає теж чимало, і та з усім веселенько вправляється, хоч і пручається: “Я розсердилася і стала сварити: “Мамо, чого це ви мені такого багато роботи наказали, а Маланці нічого нема(й)є, тіко одного Ваню глядит(ь) і з ним гуляє?” Мати сказала: “Це черес те, що ти од Маланки пошти на два години старша, тобі ос(ь) уже пішов дев(’я)тий год, а Маланці семий год, черед два роки і Маланка буде цю роботу робит, що і ти”.

І стільки, виявляється, тоді встигалося за день! Тож як не повірити старенькій

сусідці Ніні Опанасівні, яка нещодавно “зізналась” мені: “А знаєте, їй-богу день тепер став зовсім кучим, не смійтесь: так швидесенько пробігає — навіть не зогледішся, коли й де він подівся...”

ДЕТЕКТИВНА ІСТОРІЯ З РУКОПИСОМ

Як розповідає у передмові до книжки “Великдень у Романівці” онука авторки пані Олена Демірська, її батько незадовго до смерті 1977 року привіз їй рукописи своєї матері. “Вони були поховані, з отріпаними краями, їх було важко прочитати: в багатьох місцях заголовні літери писались маленькою літерою, практично не було розділових знаків, у деяких словах останній склад слова ставав першим складом наступного, і абсолютно ігнорувалася м’який знак. Війну рукописи провели в землі — щоб вони збереглися, їх закопали...” Батько тоді сказав дочці: “Лиш ти можеш дати цьому лад”.

Згодом пані Олена взялася переписувати текст, наближаючи його до “сучасної мови”. Роки йшли, робота просуvalася повільно. А якось доля привела її в “Світлицю”, до Ірини Валентинівни Садової, голови громадської організації сприяння розвитку української традиційної культури “Мальви”. “В розмові з нею, — пише в передмові пані Олена, — я згадала, як моя бабуня описала своє дитинство в рукописі “Молоді роки”. Ірина Валентинівна зацікавилася ним...”

Чотири роки спільної праці над проектом увінчалися успіхом — читач має сьогодні унікальне видання.

АВТОРА!..

На жаль, онука мало знає про історію та обставини написання рукопису — занадто пізно відкрила його. Небагато відомо їй і про подробиці життя бабусі Ганни: бурхливі роки порозкидали родину, спілкуватися випало нечасто, та й чимало з того, що було-траплялося, уже забулося-замулилося... “Дивна річ рукописи. Читаючи, а особливо — працюючи з ними, ніби поринаєш, входиш в інший вимір. У пам’яті зринають, наче з підсвідомості, такі спогади, про які вже майже не пам’ятаєш, а іноді відчуваєш присутність автора... Після того, як я переписала її рукописи, зрозуміла, що тільки зараз її пізнаю...” — скрушно зізнається пані Олена.

“Вона була худенька, невисока. Біля неї я відчувала затишок і була впевнена, що вона мене любить...” — ось такі запізнілі відкриття онуки. Ганна Кузьмівна Демірська мала десятеро дітей. Залишилася вдовою з дев’ятьма, а потім втрачала одного за одним. На старість залишилася лише п’ятеро. Вона всім дала освіту, троє з дітей мали вищу, а один син мав навіть вчений ступінь... Після доброго, замріяного дитинства (батько Ганну-сі стельмакував і любив її) опинилася у повній бідності... Спочатку прийняла комуну, та “починаються — як пише пані Олена, — грізні буремні роки безправ’я і безвlastа. Вона боролася із приниженням, із бідністю — за гідне життя...” Діти, що мали в собі таку саму вільну кров, як у матері, підтримували її, невдачі не зупиняли, горе — не зламало. Рукопис Ганни Кузьмівни “Вісімнадцятилітній вічний каторжанин” про її молодшого брата, що пішов за більшовиками та був ув’язнений, зник невідомо коли й куди...

Із фото у книжці дивиться усміхнена старша жінка. З її нерівного кострубатого почерку можна лише уявити, як непросто було їй вести рядок за рядком... Коли, за яких умов творився цей рукопис, що спонукало до його виникнення, — поки що таємниця. Однак маємо дивовижний промовистий приклад того, як можна одним твором увійти в літературу. Запізно, аж тепер, відкриваємо такий дорогий скарб, проте як добре, що він у нас є...

Марія КУЧЕРЕНКО

Мабуть, ніхто вже до пуття й не знає, якій обставині має завдячувати це село на Макарівщині такою поетичною, хоч і традиційною як для України, назвою — Яблунівка, що її відображено навіть у гербі села, створеному заслуженим художником Анатолієм Марчуком (білі яблуневі квіти обабіч храму на тлі небесної блакиті). Чи завдяки яблуневим садам, у яких завжди потопало село, а в тридцятих роках минулого століття, взагалі, для найкращих яблуневих сортів було відведено аж 30 га земельної площі? Чи через одного з перших поселенців, польського шляхтича Яблонського, який у XVI ст. удостоївся у короля безцінного дарунка — вільних українських земель? Отож Яблунівка на Макарівщині історично вважалася польським селом, хоч насправді яка вона польська! — упродовж віків ця земля, щедро полита українською кров'ю, чинила шалений опір колонізації й покатоличенню, відвойовуючи своє право на власне буття, культуру, рідну віру.

А сьогодні, в час дедалі потужнішого і відвертішого наступу Московського Патріархату, справжньою історичною подією для

Яблунівки стало спорудження давно вимріяного храму Київського Патріархату. Коли чотири роки тому голова сільради Катерина Макій озвучила свою давню мрію мати в селі церкву, — майже ніхто не повірив у таку можливість. Кажали — ідея чудова, проте “не підйомна”. Однак усі в Яблунівці знають Катерину Іванівну як дуже беручого керівника. Якщо вирішила — вже не відступиться. Невдовзі знайшлося немало оптимістів, які взяли активну фінансову, та й не тільки фінансову, участь у спорудженні церкви Казанської ікони Божої Матері. Зокрема Михайло Малишев, підприємець із Санкт-Петербурга. Корінний петербуржець одним із перших здійснив пожертву на спорудження храму Київського Патріархату, заклад його підмурівок — факт, подиву гідний, який заслуговує на найширшу вдячність. Багато зробили у цій святій справі мешканці садівничого товариства “Яблунівські сади”, зокрема Людмила Давидова, подружжя Галузіних, а також Юрій Клітинський, Олександр Поліщук, народний депутат Володимир Стретович, заслужений художник України Анатолій Марчук і, звісно, самі яблунівські селяни — вони не могли стояти осторонь.

ЩОБ ХРАМИ БУЛИ У НАШИХ ДУШАХ

І ось уже, за кілька років після закладення підмурівка, у промінні літнього сонця горить-вирає центральна церковна баня і хрест майбутнього Православного храму Казанської ікони Божої Матері, яку приїхав освятити сам Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет за участі настоятеля храму о. Івана (у миру — Іван Копитчак) та духовенства Макарівського, Васильківського, Києво-Святошинського благочиння.

“Ми присутні на чудовій історичній події, — сказав на урочистому освяченні Патріарх, — коли храми не руйнуються, а будуються. Відомо, що з руйнацією церкви занепадає культура. А якщо будуються храми, люди вірять у майбутнє. А це головне для людей, бо хоч земне життя й привабливе, проте воно колись закінчується. А що залишається по нас? Ось це важливо. Храм утверджує віру”.

Після освячення головної церковної бані, хреста й ікони Святійший владика вручив найактивнішим учасникам спорудження храму Благословенні Патріарші грамоти. Віряни висловили духовне піднесення з приводу появи в близькому майбутньому церкви Казанської ікони Божої Матері. Як і віру в те, що з її появою на село зійде Божа благодать, адже ця чудотворна ікона є однією з найшанованіших ікон Божої Матері і на теренах України. Зі словом вдячності до учасників спорудження храму в Яблунівці звернулися заступник голови Макарівської райдержадміністрації Олександр Гуменюк, перший заступник голови Макарівської районної ради Олег Майстренко, заступник голови Макарівської районної держадміністрації Олександр Поліщук та ін. Та навряд чи бути храму в

Яблунівці, якби не заповзятливість голови сільської ради Катерини Макій, не її вміння згуртувати громаду, якби не її власний приклад.

Сьогодні край сільської дороги стоїть поки що лише мурований каркас, не увінчаний вгорі сліпучими на сонці банями і хрестами, проте вже й зараз у цій філігранній споруді, над якою у день освячення лине урочистий церковний дзвін, відчувається небесна стрімкість, незбагнено горде поривання висоти. Сподіваємося, міне зовсім небагато часу і яблунівська церква Казанської ікони Божої Матері відкриє браму перед кожним, хто шукає духовної опори у цій світі, хто спраглий Великої Віри.

СЛОВО

Прогвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА ТРИВАЄ

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — ваша газета!

Вартість передплати

(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 63 в “Каталозі”

на 1 місяць
на 3 місяці

4 грн 77 коп.
13 грн 71 коп.

на півроку 25 грн 77 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ літератури
Марія КУЧЕРЕНКО
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспонденти
Наталія АНТОНЮК,
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор
Євген БУКЕТ
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301228
Наклад у липні — 18 400

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

